

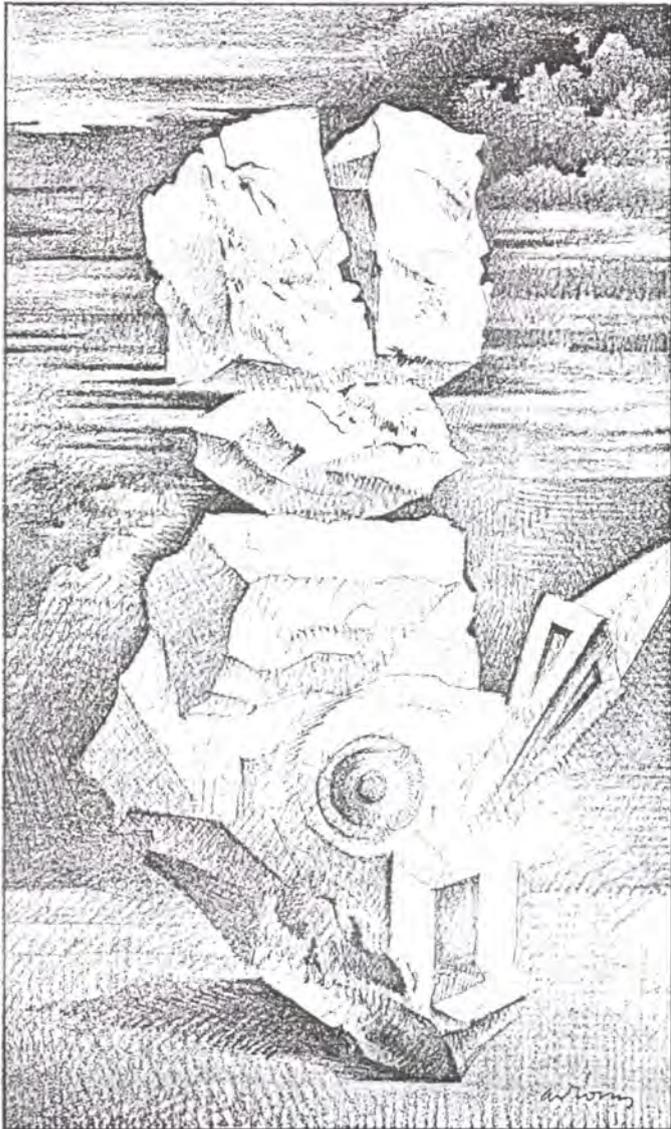
„Most egy nagy macska uralja a házat.”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XV. ÉVFOLYAM 2004. 4. (400.) SZAM — FEBRUÁR 25.

ára 10000 lej

Lapszámunkat Árkossy István rajzai illusztrálják

LÁSZLÓFFY ALADÁR

A lengéscsillapító

Bizonyára Cincinnatus óta húzódik az a lehetséges pókfonal, láthatatlan szál, mely Deák nevével is összeköti, gyöngysorra fűzi az érdekeltség nélküli vezéregyéniségek névsorát. Akkoriban álltak készenlétben akár az eke szarvánál is ilyen férfiak. Minőségük már attól is megkérdőjelezhetetlen, hogy mind beszéltek latinul. Avagy deákul. Mert ott is lakoznak, a legenda memóriablokkjában, mint legősibb, vidékre kihelyezett komputerben. De hát az a mesebeli Cincinnatus megverte az ellenfelet, a mi ünnepeztünk valóságos öregként egyezkedett vele, csak itt, az időbeli szomszédság még jótékonyan vagy fájdalmasan érezteti a hatását ránk is, a kiegyezett népére, kiknek fele rebellis, fele belenyugvó. Fele megnevelhetetlenül hübelebalázs, fele — bár így volna — Deák Ferenc.

Azt mondják, a végjáték idejére Szedgednél hatvannégyezer ember gyűlt össze, s ezt a sereget, melynek Görgeyvel egyesülnie kellett volna, Kossuth a tehetetlen Dembinszky fővezérletére bízta. Szemben Jellasics serege állott, Pest felől Haynau közeledett, mire Dembinszky augusztus 1-jén éjjel átvonult a Tisza bal partjára, aztán nem Aradra, a Görgeyvel való egyesülésre, hanem Temesvár, illetőleg Erdély felé vonult, kétségtelenül azért, hogy Lugoson át kimenekülhesen az országból. A folyamatos visszavonulás seregét demoralizálta, az osztrák kézen levő Temesvár előtt érte utol Haynau, épp amikor Bem megjelent a parancsnokság átvételére. Bem szokása szerint az előtte ismeretlen, aznap átvett sereg élén bátran nekiment az ellenségnek, mely a magyar sereget még aznap teljesen szétverte. Görgey tehát hiába jött le Komáromtól, nem volt sereg, amellyel egyesüljön... Az augusztus 10-i aradi minisztertanácsban Kossuth még úgy tudta, hogy Temesvárnál győztek. A miniszterek különben összeveszttek, volt-e joga Kossuthnak tudtuk nélkül Bemet fővezérré kinevezni. Éjszaka Kossuth várbeli lakására kérte Görgeyt s megkérdezte, mit tesz, ha Bem győzött. Görgey azt mondta: nyomban megtámadja Haynaut. Arra, hogyha Temesvárnál az osztrák győz, az volt a válasz:

leteszem a gyertyát. Mire Kossuth: és én főbelövöm magamat.

Ennyit a kiegyeztetendő végletek egyikénél abbamaradt helyzetfelmérésről.

A történelem pillanatnyi gravitációit még az ésszerűség sem határozza meg. Néha az események súlya — miképp a reménytelen szerelmeseket — akár egész országokat is a sír felé húz, a képtelenségbe lovall, a nemzeti mozgalmak nagy európai szabályai szerint, tekintet nélkül múltira, s az élet, a megélhetés reális lehetőségeire. Máskor az események súlya alatt kicsinyesen anyagiassá, az öröknek hitt ideálokkal kurtán, ridegen leszámolókká válnak ugyanazon népesség újabb nemzedékei, csak mivel változtak egzisztenciális élményeik.

Annak a véglegesnek tekintett állapotnak, osztrák csúcsmonarchiának, melyért Lipót császár kora, sőt a harmincéves háború óta mennyi vér és könny ömlött, természetesen megmaradtak a hűséges igenlői. Ennek folytonosságát igazán a dualizmus sem fogja érinteni, az utolsó hírhedt trónörökös tragédiához környezetén át talán 1918-ig is kitart.

Am magyar részről is nagy lélegzetvételekkel túl kellett élni a világsi infarktus görceit, meg kellett küzdeni a felszín alatt őrzöngve parázsló remény izgatásával, a helyreálló és lassan működésbe helyezett nehézkes vármegye régi jó renitenskedésével, amely ósdi reményszenciákon, mint penész, elkezdett elősködni, magát tartván továbbra is (mai kifejezéssel) a nemzetstratégia hivatásos előállítójának. Talán főleg ez ellen volt alkalmas gyakorlat a Deák nagy találmánya: a "passzív rezisztencia". Volt benne valami nem tételesen kiérezhető, de annál működőképesebb "hadd lám, Uramisten, mire megyünk ketten". Deák ekörüli töprengéseiben viszont hamarosan tételesen is jelentkezik a jogász szimmetriaérzékének restitúciós erőfeszítése: de hát, uraim, a magyar alkotmányt, azt a bizonyos ősi fundusunkat nem mi magunk, hanem ők törölték ki... Hát szabad nekünk magunknak "gyűlöletessé tenni azon törvényeket, amelyekben állunk, s

>>>>> folytatás a 14. oldalon

- Kenéz Ferenc versei
- Szócs István: Jegyzetek
- Egyed Emese: Balassi-fantázia
- Bogdán László: A száműzetés éve
- Kibédi Varga Áron: Kép vagy installáció
- Hajós József: A 350 éves Logikácska
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

4

SZŐCS ISTVÁN

Jegyzetek

1. Kémkedő halottak

Amikor elterjedt ez az új számítógépes szerkesztés-tipografizálás, úgy látszott, hogy igaza lett a költőnek: *Minden egész eltörött*. A sajtóhibák új özöne áradt ki a világra, újfajta, új típusú sajtóhibáké: mintha a szavak hangjai között megszűnt volna a kohézió, sőt szótagon, sőt kettős betűkön belül is mindent el lehet már választani, s meg ez magától, nem kell hozzá megátalodott korrektornő, sem akarnok akadémikus.

Természetesen nyilvánvaló az okosok előtt, hogy egyszerűen csak gépkezelői járatlanság okozza a tüneményt, s nincsen benne semmi metafizikai mélység. Ámde egyszer csak azt lehetett észrevenni, hogy a rádió-, sőt majd a tévé-bemondók is éppen úgy tesznek, mint a rosszul betáplált számítógépek: kezdődött már sok-sok éve II. János pálpápával, folytatódott aztán az arabokkal, amunkásokkal, akik ugye Amunká-nak szentelik az életüket; de annyi már a *ski-szó-frénia*, hogy felesleges felsorolni, s külön bensem kíváncsian sémá mások leleteire; a történetiség iránt fogékonyabb megfigyelők azonban azt állítják, a dolog még régebben kezdődött, a fénybetűkkel; minap is, meséli valaki, Bécs felől tartott karácsony előtt Magyarhon felé, s a határon ragyogó kék betűk üdvözölték: SHALOM, csak pár pillanatnyi szédülés után jött rá, hogy a fényiratos szövegnek hiányzik a HEGYE...

S néhány nap múlva, amikor gyűjteményemet be akartam küldeni a Rádió Beszéljünk helyesen, szépen és sokat rovatának, arra figyelmeztet e bemondó, hogy "Meg kell várni a halott kémjelentését!"... Ennél jobbat már úgysem fogok hallani! s eldöbtem a telefonkönyvnyi bakitáramat, miközben azon gondolkodtam, hogy kisunokám ötéves korában rájött már, hogy a Kindertojás nem a gyerekek terméke, hanem "gyermekeknek való" tojás, és lám, az a belmondo bemondó belmondo azt hiszi még most is, hogy a halottkém-ség az alvókém-ség egyik válfaja.

Tiltakozom az ellen azonban, hogy ez A VÉLELTENEK JÁTÉKA, mert véletlen vagy nincs, vagy ha van, nem játszik, hanem sötétben mesterkedik.

Eppen, amikor e sorok írásában eddig

értem, a pillantásom véletlenül egy szörnyű könyvnek a papírkosárból kikandikáló ama oldalára esett, amelyen a szerző Jungtól a "szinkronicitás elvét" azonmódulag idézi: "Valamely embersors, logikai sor vagy energia-gerjedés, gondolat vagy történés az önmaga tárgyát, energiáját, rezonanciáját, vibrációját, véletleneit, megoldását magához vonzza."

Nyilván egy ellenőrizhetetlen energia-gerjedés vibrációja vonzotta magához a fentebb idézett Ady-vers szekvenciájának módosított záróhangzatát: "Fut velünk egy rossz szekér"...

2. A múlt illata s a jelen szaga

Egyes nagyon öntudatosan fiatalok dühögő szitkozódásban törnek ki, ha azt hallják: *Bezzeg... régebben...*

Pedig bizony, bezzeg, régebben, nem volt ritkaság az olyan székfü, amelynek illata volt, erős, megrendítő, székfűszeres illata. Ma meg, jól tudjuk, mi a helyzet, az ember végigszagolhatja az egész virágpiacot, és semmi. A haladó, a továbbfejlesztett, megifjódott kert-tudomány előbb a szagtalan ibolyát, majd a hasonló székfűt is megvalósította. Bizonyára, egy nyelvi dilemmát elhárítandó. Ha ugyanis egy vendégelői ibolyalányt megkérdez az ember árujára mutatva, van szaga? — az mérgesen förmed vissza: *Szaga a sajtnak van! Az ibolyának illata van!* Csakhogy, erre az ember, miután tapasztalta, hogy csak szagolni tud, *illatolni* nem, elutasít=an legyint.

Nyilván ebből a sors-vibrációból következett az is, hogy karácsony előtti napon egy nagyvárosi utcasarcon vettem egy csokor fenyőgallyat, legyen legalább egy kis ünnepszag a házban. Vázába tettem, aztán semmi. Nem illatozott. Beáztattam egy kis vízbe: attól úgy szaglott, csak gyengén, mint esőverte meszes homok. Meggyújtottam: mégse árasztott gyantás illatot. Csak bűzlött.

Igen: ha egyszer valami elkezdődött, akkor az nem áll meg. Kezdődött az ibolyával... Illetve, még hamarabb, azzal, hogy a szag szóval nem voltunk megelégedve. Az ugyanis eredetileg nem tartalmazott célzást a bűdösségre. Első irodalmi kimutatott előfordulása (Jókai kódex 1372): "mongyavala magát betöltnek lenni édességes szagokkal És drágalatos kenettel meg kent lenni." Szóval a szag még nem jelentett bűzt, bűdösséget. (Nyelvészeink különben, akik a szag szót egy szamojéd-szelkup *haakuap* "íz" jelentésű szóból szeretnék levezetni, a bűz szót szívesen lehoznák olyan szavakból, mint egy iráni eredetű *büid*: tömjénfűst, perzsa *bod*: illat és beludzsisztáni *böz*: balsambokor... Úgy látszik, a régieknek még semmi sem volt valóban bűdös? Csakhogy a "bűdös" már legrégebbi nyelvemlékeinkben is rossz szagút jelentett. Csak később szelídült rossz szakácsnék konyháján szaggá, sőt illattá...

De térjünk vissza a virágpiacra, ahol ilyen felirat is olvasható: *Kapható természetes virág...* Igen, mondom vegyész ismerősömnek: mindez a sátán incselkedésének tulajdonítható, amióta 1938-ban bevette magát a vegyiparba, feltalálván a nájlont, melynek ugyan szaga nincs, de megbűdösödik benne minden, és elégségesen hihetetlenül bűzös... Ugyan, mondja a vegyész. Nagy luxus egy-

szerre megtermelni a virág szirmait és illatát: a termelési folyamat felbontása minden modern technológia alapja. A kertész megtermeli az illatmentes virágot. Erre jön a vegyész: kis fiolákban hozza a rendelt illatot: és lesz majd vanília illatú székfü, ibolya illatú rózsa és gyönyvirág illatú muskátli. Ez az *interaktív virágosítás*: a fogyasztó maga döntheti el, milyent akar: *végül is a fogyasztói társadalom szabadsága!*... Az, hogy jelenleg szagtalan székfü kapható csak, a szervezetlenségből fakadó kezdeti zavar! Majd fogod te még húzni az orrod...

Te jószágú úristen! Még megérem, hogy az unokám, aki gúnyosan nevetett egyszer a szemembe: csak nem azt akarod mondani, hogy régebben, a te fiatalkorodban a cipőknek bőrből volt a talpa? — nemsokára azt fogja kérdezni: csak nem akarod azt mondani, hogy a te idődben a virágok maguk termelték a szagukat?...

Nem tudom a "jószágú úristenről" szóló mondás eredetét. Azt viszont kezdem érteni, miért nevezték a szumírok a kertészt *lúszárnak*...

3. Esetünk a terrorral...

Egy ismerősöm, amióta megtudta, Prágában úgy nyertem vala egy kalapot, hogy kitaláltam, illetve "kikövetkeztettem", hogyan mondhatja az ember a kalapnak, ha már cseh, azóta folyton ő: ez s ez a szó milyen magyar szóból származik?, most azt szegezte nekem: Na? A terror? Az milyen magyar szóból származik? — s gondolja, hogy most jól megfogott. Én azonban, eszembe idézve a XIX. század végén született ismerőseim oktatását: ha mit egyszer kézbe veszel, nézd meg a visszajáról is! Már magyarázom is vigyorgó barátomnak: a *terror* szó első tagja megfordítva *ret...* és ebből világos, hogy a *rettegés*, *rettenetes*, sőt, rövidebbre metszve, még a *rémes* szónak is ez a töve, mert hiszen mi más a *terror*, mint *rettenet* keltése?

Amíg azonban ismerősöm ezen rágódik, folytatom: hogy mennyire hozzátartozik a "terror" szóhoz valóban a visszajára fordíthatóság, a visszairányíthatóság, arra... egy példa. 1914 nyarán egy baráti, szomszédos ország terroristái meggyilkolják a magyar trónörökösét és feleségét. Hiába utálták annyira ezt a Ferenc Ferdinándot a magyarok is, nem lehetett annyiban hagyni. Elhatározták, hogy megbüntetik a terroristák felbujtóit. És emiatt az egész világ felhördült ellenük! Hadat üzentek az oroszok, a németek, az angolok, az amerikaiak, igen, még a japánok is! (Igen, ők is ott vannak a trianoni izét aláíró hatalmak között... nyilván ezért bizonyult hiú ábrándkeresésnek a japán—magyar közös határ, ami aztán csak a szoc. tábor keretében valósulhatott meg: a Lajtától a Csendes-óceánig — egy szív, egy akarat.) Szóval négy éves világháború, sok tízmillió halott, éhínség, bolsevizmus, eltiprás, megcsontítás... Hogy mi ebből a tanulság: Csak az ellen a terror ellen szabad a kis népeknek fellépni, amely a nagy népeket sújtja. Az ellenük elkövetett terrort keresztényi alázattal és békétűréssel kell fogadni.

A *rettenet*, *rettenetes*, *rettegett* szó különben a nyelvészek szerint "hangutánzó" ... elgondolkoztató, hogy őseink már ezer évvel ezelőtt is megfogalmazták benne a géppisztolyok kattogását...

KENÉZ FERENC VERSEI

Ház a hegy oldalában

Néhai barátom a hegy oldalában lakik.
Volt neki kése, bicskája régen.
Most egy nagy macska uralja a házat.

Egykori barátom időnként nekiveselkedik,
Hogy megemelintse a világmindenséget.
Mevan mindene hozzá.

Általában ragyogóan megy minden.
A macska szakértőmód figyel a munkafolyamatot
Az utolsó pillanatig.

Ám akkor valami bekattan a
Macskának s megszólal:
Te, hol a kisbicska?

A világegyetem kibillen
Egyensúlyából.

A barátom rohan a telefonhoz
Az éjszaka közepén
És száraz szemekkel sírva
Tárcsázza számom.

A macska közben ásít
Egy nagyot. Rég tudja: a világegyetem
Jól elvan a kisbicska nélkül.

Angyalszőr

Az angyal itt és ott s amott,
Bedűti ajtód, rád vágja ablakod.
Nem libben, nem suhan,
Leselkedik, váratlan rád huhog,
Hátán nem szárnya, csak púpjá van,
Repül azért, repül ő szárnyatlan,
Csak izzadt és bűdös, öregszaga van,
Zsémbe és zsörtölődik, ha megjelenik,
Aranyfoga van és tarhonyát eszik,
Kétség nincs, a gyermekkori angyal ő,
Csak megöregedett, együtt öregedett velem,
Nem azért jön, hogy megsimogasson,
Cukorkát zsebbe nem dug ő már,
Ezt-azt mi lopunk asztalára,
És eltöprengünk ágya fölött:
Ő vigyázna még mireánk,
Vagy mi vigyázunk őreája?

Az átíráható vadlúd

Üres papír az asztalon,
és vadludak a ház fölött.
A kihagyhatatlan alkalom
csél-csap vidékre költözött.
Átíráható és visszajátszható,
replay élmény lett minden.
Nem kopogsz be sehova,
újra játszod azt, ami nincsen.

Áll házikód a lúdvonulásban,
levelet pergető őszben,
barátaid a kerted alól
bámulnak kitömötten.

Csupán csak a vágyakozás
és az, amiben hittem,
mint két kutya, a küszöbön,
összegömbölyödötten.

Tornyos egekben vadludak
pillantnak vissza, várva.
Valami lobban a hátamon —
ó hátha, hátha, hátha.

Egységes Magyar Irodalom

Az előkészületeket
nagy hírverés előzte meg.
ám a dolog talán mégsem volt kellő
tapintattal kimódolva.
Az első sorban a bábák ültek.
Mögöttük a közvetlen családtagok,
az érintettek le- és felmenő rokonsága,
majd hátrafele az egyre terebélyesedő,
de egyre távolibb részekbe rekedt
atyafiság. A mutatóványszámba menő
műtét remekbe sikeredett. Az itt-ott
sérült, hiányos osztatú, vagy éppen
túlméretezett, de
formáját már adótnak s valósnak
tekintett, tántorgó, de így is
hitelesen tiltakozó szervezetet,
a szíami ikreket, a fejüknél fogva,
végül sikerült mesterien
összeoperálni. A rendezők végül is
betartották a játékszabályokat,
a mutatóvány nyíltszíni volt,
talán csak az váltott ki némi
ellenérzést, hogy hírelni kezdték:
a költségeket a családtagoknak
kell viselniük. Mint mondtam,
a bábák az első sorban ültek.
A gólyákat mindegyre elverte
valaki a tető fölül.

Lett nekem egy írószékem

Lett nekem egy írószékem,
Igaz, nincs már írógépem.
Van szobám, de nincs asztalom.
Van tornyom, ám nincs templomom.

Hóra telik, ám nincs telem.
A jövődő tél-túl velem.
Lett-volt házam, lett-volt hazám,
Ám nincs a kis piros kazán.

Van hónapom, tizenkettő,
Csorba mégis az esztendő.
Hébe-hóba kijavítom,
Diósgyőri jó papíron.

A ceruza árnyéka

Ez a táj szebb minden megírható
költeménynél. Hát hagyom
fejem fölött a cseresznyefát:
írjon bele a versbe. Az árnyék
ráhajol a papírra, mozdul, a
cseresznyefa lágyan beleír
valamit a versbe, megnézem,
ám mielőtt fejcsóválva
belejavítanék, már a pillangó
rója a maga sorát a füzetembe,
ezzel a dolog, persze, még
jobban el van rontva,
ám jön a rózsa, illata beírja
a maga sorát a sorba,
majd a nyikorduló kapu
következik, beleszól a szoba,
utolsó sorát ő írja meg
e költeménynek.
Tétován nézem a papírt:
hogyan lehetne belejavítanom,
a cseresznyefa, pillangó, rózsa
megmásíthatatlan üzenetébe?

Tétován nézem azt az
óriás, jutalom-radír gumit,
mely életem pályadíjávául
nekem íteltetett.

Fejjel lefele lógnak az álmok

A székletben eltanyázok,
fejjel lefele lógnak az álmok.
A Tökéletes nyakatekerten
ödög a porig üresedett kertben.

Nézzük, elmenők, valahányan,
az indulók fölött szívórvány van.
Tudjuk, tudjuk, ismert a festék:
ők is, mint mi, istent kilesték.

Ki ködöt kap vidám kalapra,
szállana zongorás nyarakba,
ám nem lehet, mert megszerették
kisbabák és jegesmedvék.

Hegy, centi

A fiúk, kis ceruzájukkal, gyorsan
bemérik a hegyet.

Egymásra néznek, bölintanak.
Ettől eddig.
Hát akkor — emyi.

Vihetitek! — szólnak hátra félvállról
valakihez.
Hegy másik, centizés újra.

Újra hegy, újra centi.
Hegy. Centi.

Az irány tartható.
A centi szabályos.

A tízes mélységek lakói
persze, tudják: így történik ez
minden indulóval.

Kihívás mindnek
a kezeügyébe kerülő centi.
És kihívás minden
útjába kerülő vulkán.

Villám és oskolamesterek
dolga a többi.

EGYED EMESE

Boldog azki akarsz lenni életedben (Balassi-fantázia)*

Szereplők:	Ifjak:	MARGIT
AMINTA	1. IFJÚ	MÁRTA
ANGELICA	2. IFJÚ	MONTÁN
ANNA	3. IFJÚ	Női hang
BALASSA BOLDIZSÁR	4. IFJÚ	ORSIK
BALASSA MENYHÁRT	JULIA	SÁRA
BALASSI BÁLINT	Leányok:	SYLVANUS
BRISEIDA	1. LEÁNY	TAMÁS DEÁK
CREDULUS	2. LEÁNY	Török
DIENES	3. LEÁNY	TYRSIS
DORKÓ	4. LEÁNY	Valaki
ECHÓ	5. LEÁNY	VÉNUS ISTENASSZONY
EL ARCIPRESTE DE HITÁ	6. LEÁNY	ZSÓFIA
ÉRSEK	MÁRIA	ZSUZSÁNNA

I. RÉSZ

1. JELENET

Női arc (VÉNUS?) ... jelenik meg az ablakban, csakhamar eltűnik.

NŐI HANG
(Színfal mögül)

Nem mondom Vergilius-szal, hogy égi a lelkünk származása, azt sem akarom állítani, amit Cicero, hogy ugyanazon tűzből van megalkotva, amiből az égen a csillagok. Így talál Seneca mentséget lelkünk csapongó körözésére annak a tűznek szüntelen körözésében, ahonnan származásunkat vettük. Én csak azt mondom, hogy a mi lelkünket Isten alkotta meg, és ugyanakkor a testünkbe Isten zárta be.

2. JELENET

VETÍTETT KÉP: POLIPHILOS ÁLMA
(Lányok jönnek be, leülnek, kockáznak, pusmogás, szörnyülködés, nevetgélés)

3. JELENET

VETÍTETT KÉP: ASTRAGALOS—JÁTÉK

MARGIT
(maga elé)

Boldog azki akarsz lenni életedben,
Bizzék lelked egyedül csak Istenben,
Szent parancsolatját foglaljad szivedben,
Minden dolgaid közt azt forgasd elmédben.

4. JELENET

BALASSI BÁLINT
(Fohászkodik, útra, versre, játékra kér segédelmet)
Te azért én lelkem, meg ne botránkozzál,
Semmi dolgaidban azért hátra nem állj;
Nincsen jóakaród, ne gondold te azzal,
Te jó Istenedben annál inkább bizzál.
(a közönség felé)

"Azt akarom, hogy jó és hasznos dolgokban eszesek legyetek, az gonosz és ártalmas dolgokban pedig együgyűek." (Maga elé)

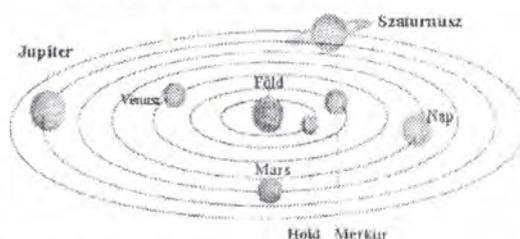
Irgalmasságnak ura, Istene,
Ki így is szoktál jelentenie

Mi könyörgésünkre
(elmegy, a színfal mögül:)

Teljesíts bé ígéreted rajtam,
Adjad bizonyában, hogy hallhassam,
Mit álmodban láttam!

5. JELENET

VETÍTETT KÉP: PLANÉTÁK

VÉNUS ISTENASSZONY

(olvas, felnézve mondja)

Albumasar dice nel Libro delle Congiuntioni: "Lo mondo si reggie naturalmente ad etadi, nelle quale singularmente regge e signoreggia uno pianeto" (pagina sette/b).

6. JELENET

LEÁNYOK

(Bejönnek, a planétaképhez hasonló felállásban vannak a színpadon.)

1. LEÁNY

(középiütt áll: Föld)

Hét fő csillag vagy az égi forgáson,
kik által embereknek
Istentől szerencse adatik fejekre,
ezek mind megtetszenek
Vidám Juliában, mert ő szép voltában
mind heten tündökölnék.

BALASSI BÁLINT

(a színpad bal szélén áll, közbeszól)

Fejér ábrázatot mutat a teljes Hold,
fénlik, mint tiszta ezüst,
Julia is fejér, kivel szép tej sem ér,
sem gyalcs, kit nem fogott füst,
Édes szóval tudós, mint az Mercurios,
kitül szívem fül, mint üst.
Mint a szép fényes Nap ez földnek világát
hogy csak egyedül adja,
Úgy csak szép Julia fényes ábrázata
bánatomat tisztítja,
Hogy megvigasztalja, fejemet megáldja,
ő csak azon imádjá.

2. LEÁNY

(elől középiütt)

Miképpen Mars csillag jó vitéz, jó
hadnagy,
fegyverével mindent győz,

Úgy két szép szemével, mint két éles
tőrrel,

Julia győz, megkötöz;
Nincs oly jeles vitéz, valaki reá néz,
kit meg nem bír s tömlőcöz.

3. LEÁNY

(baloldalt középiütt)

Mind reggel s mind estve mely szépen
az égbe

hajnalban Venus feljő,
Több szép közt létében mindenkor ékesen
mindent jól s helyén ejt ő,
Mint tavaszi idő, mely jó, mely gyönyörű,
ékes, kedves, illendő.

4. LEÁNY

(balközép-szélien)

Azminthogy Jupiter, kit sok bölcs
jól ismer,

embereknek jókat ad,
Akképpen Julia, ahová fordítja
szemét, mindent jóval áld,
Csak az igaz bódog, ki kedvébe forog,
mennyei jót csak az lát.

5. LEÁNY

(háttul, középtől kissé jobbra)

Mint a vén Saturnus, kedvetlen s haragos
természetnek csillaga,
Az én szép Juliám oly kedvtelen hozzám,
kin szívem vidámsága
Azonnal úgy múlik, amint elenyészik
felhőben nap világa.

6. LEÁNY

(jobbszélen, elől)

Jó és nagy szép voltát áldott Juliának
ha ki tudni akarod,
Égi plánétáknak gondold ő mivoltát,
s azonnal megtudhatod,
Mert rajta látszanak ereji azoknak,
kiről arányozhatod.

ZENEI INTERMEZZO: SZFÉRÁK ZENÉJE

II. RÉSZ

(Az ifjak a színpad bal oldalán alakítanak ki ideiglenes játszóhelyet. Némajáték, a rögtönzött színfal mögötti felolvasás leképezése, komédiázás. Közben a leányok beleunnak, maguk közé invitálják a betévedő spanyol poétát, EL ARCIPRESTE DE HITÁ-t, vele szórakoznak.)

I. JELENET

BALASSA MENYHÁRT

Baziliskus szemű álnok ellenségim,
Miért dühösködtök, én titkos hohérim,
Ákhitőfel lelkű maga-ajánlóim,
Kik általálljátok mindenben útaim. (el)

II. JELENET

BALASSA BOLDIZSÁR

Csak emberek vagytok, mit félek tőletek?
Mert oly igaz bírót hívok ellenetek,
Az ki jól látja, mit végez ti szivetek,
Álnok tanácstokat el nem rejthetitek. (el)

I. KÖZJÁTÉK

BALASSI BÁLINT

(mondja a magát Menyhártinak, Boldizsárnak, a közönségnek, a bent ácsorgó ZSUZSANÁNAK, közben az ifjak játéka folytatódik.)

Széllyel tündöklenni nem lát-d-é ez földet

gyönyörű virágokkal?
Mezők illatoznak jó szagú rózsákkal,
sokszínű violákkal,
Berkek, hegyek, völgyek mindenütt
zöngenek
sokféle madárszókkal.

(*furulyaszó hallatszik*)

BALASSI BÁLINT

(*Cupidónak*)

Szít Zsuzsánna tüzet szívemben magára,
Cupidóval űzet szerelme dolgára,
Mert kis szája, szép orcája, mint pünkösdi
új rózsza,

Fényes haja nap csillaga vagy sárány
sárgája,

Vékony derekacskája.

ZSUZSÁNNA

Új rózsakoszorús kegyesek és szűzek
ifiakkal táncolnak,

Jószavú gyermekek vígan énekelnek,
mindenek vígan laknak,

Mind menny, föld és vizek, látd-é,
úgy tetszenek,
mintha megújulnának.

DORKÓ

Sőt még Cupido is mostan feltörlötte
homlokán szőke haját,

Gyöngé szárnyacskáján té-tova, mint
angyal

röpül, víg kedvet mutat,
Szerelmes táncokban kinek-kinek adván
kezére szép mátkáját.

EL ARCIPRESTE DE HITÁ

(*Besétál, a leányok marasztalják:*)

Este septeno non ha par:

Quando por ti quiso enbiar

Dios tu padre,

Al cielo te fizo pujar,

Con él te fizo assentar

Como a Madre.

(*Könyvet a színpad peremére teszi, könyvjel-
zője a Tyrsis báb. Meghajol a közönség felé, hát-
rálva távozik*)

LÁNY

(*Fölemeli a bábót, megszólaltatja:*)

TYRSIS

(*Balassi felé*)

Azért ne bánkódjál, én jó vitéz társom,
ürülj minden gondoktól,

Eléggé hordoztuk héában az sok bűt,
légyen már tőlünk távol,

Mostan ígyunk, lakjunk, vigadjunk, tán-
coljunk,

távozzunk bánatunktól! (*Leány elviszi*)

BALASSI BÁLINT

(*Félre*)

Marullus poéta ezt deákul írta,

ím, én pedig magyarul,

Jó lovam mellett való fűven létemben

fordítam meg deákból,

Mikor vígan lagnám vitéz szolgálaimmal,
távozzván bánatimtúl. (*el*)

I. KÖZJÁTÉK VÉGE

III. JELENET

ÉRSEK

(*bejelenti a komédia címét:*)

BALASSA MENYHÁRT árultatása!

(*pöffszkedve*)

Hogy Ferdinándus császár kivere orszá-
gából latorságomért, Fráter Györgyhez buj-
dosám, ki Diódot és Létát ottan ajándékon

megadá, és nagy erős hitre megesküöm neki,
és hűtlevelet von tőlem, de ott nem maradék
sokáig, mert királyné asszony szolgálja lők.

ÉRSEK

Ne szépíts Isten előtt magadat, mert tudja,
hogy áruló vagy.

BALASSA MENYHÁRT

Ismég királyné asszonyt elhagyám és Frá-
ter Györgyhez állék. Sokszor lovamon űget-
tem és nem öttem huszonnégy egész óráig!

ÉRSEK

Hiszem bizon, de akkor mikor az Losson-
ci és Nyári Ferenc jobbágy ökreit elhajtottad
vala. Ahol őket találtál, azt el tudtad hajtani,
de ellenséget nem igen tudtál kergetni. És
jobb lett volna, ha huszonnégy óráig öttél
volna, hogynem huszonnégy óráig kóborlot-
tál volna.

BALASSA MENYHÁRT

Ehetném, kegyelmes uram, menjünk te-
hát és együnk!

TÖRÖK

(*Némajáték. Betévedt balról, észreveszi a Ba-
lassák gazdátlan kardját, úgy veszi el, viszi ki,
hogy a belvizsályt mesélő ifjak észre sem veszik.*)

IV. JELENET

BALASSA BOLDIZSÁR

(*hirtelen be*)

Nyergeltess paripát, menjünk Gyetrekő-
be!

TAMÁS DEÁK

Egy barbarus vagy mind természetödbe
mind erkölcsödbe...

BALASSA BOLDIZSÁR

De bestye érti, én nem, mit teszen barba-
rus? Micsoda fia volnék Balassa Menyhárt-
nak?

TAMÁS DEÁK

Mind barbarus, mind szkitiai vagy! Ujjal
mutatnak mellettetek mindenütt...

II. KÖZJÁTÉK

(*Egyik bevezetőt mond, a többi egy-egy sza-
kaszt. Mielőtt kimondaná a nevet, elhallgat, így
mutatják be egymást. Elrendeződnek egymással
szemben:*)

DORKÓ

Nyolc ifjú legény minap úton menvén
Egy erdőbe jutának,

Estve felé menvén tréfálván, beszélvén
Ők egymásnak mondanak:

Vegyünk szót Echótól, mond, mi
mátkáinkról,

Mondja nevét azoknak!

ECHÓ

(*be, mindenik szakasz után helyet változtat*)

ANNA

Credulus az első, lőn azért elkezdő,
S monda nagyot kiáltva:

Echo de kicsoda, aki sok kínomba

Most megvigasztalhatna?

Kérlek, mondd meg nevét, kit, mint üd-
vösséget,

Bús lelkem úgy kívánNA? (*nevetés,
visszavonulás, ketten: Credulus, Anna el, majd
észrevétlenül vissza*)

ORSIK

Mosolyog magában Credulus ezt hallván,
S rajta csak csudálkozik;

Őutána azért tőn az ilyen kérdést,

Ki társaság közt másik:

Ki fagyott elmémhez, mond,

mint víz nagy dérhez,

Télben jég amikOR SIK? (*nevetés, visszavo-
nulás, ketten: a fiú és Orsik el, majd észrevétlenül
vissza*)

SÁRA

Harmadik is monda nagy hangosan szólva
Mindenek hallotára:

Echó, jó asszonyom, kinek régi kínom

Vagyon nyilván tudtára,

Kérlek, hogy nevezd meg, kicsoda
lelkemnek

Javára tölt koSÁRA? (*nevetés, visszavonul-
lás, ketten: a fiú és Sára el, majd észrevétlenül
vissza*)

MARGIT

Szavát elereszté, negyedik is kezdé

El Echóhoz kérdésit

Szép szerelmeséről, kihez gerjed belől,

S kít szíve szerint óhít:

Szörnyű kára után nevezd meg, mond,
nyilván

Szeret lelkem imMÁR KIT? (*nevetés,
visszavonulás, ketten: a fiú és Margit el, majd
észrevétlenül vissza*)

ZSÓFIA

Ezután ötödik, ki mentől kisebbik,

Credulus atyjafia,

Mindjárt előszóla, felszóval kiáltva

Echót nevezi, hűja:

Ki az, kire engem gyújtott, mond, ily igen
Venus utolsÓ FIA? (*nevetés, visszavonulás,
ketten: Sylvanus és Zsófia el, majd észrevétlenül
vissza*)

MÁRIA

Hatodik Aminta, előálla, monda,

Mert veszett, elég várja,

Hogy szent nevét hallja annak, ki ő langja,
S kinek javát akarja:

Hát annak ki neve, mond, aki szerelme

Szívemet kinnal MARJA? (*nevetés, visszavo-
nulás, ketten: Aminta és Marja el, majd észre-
vétlenül vissza*)

KATALIN

Szóla hetedik is, kinek neve Tyrsis,

S ki hazáját elhadta,

Azért, hogy egy kegyes, akihez szerelmes,

>>>>> folytatás a 6. oldalon

SZERÉNY MÚMIA 250

ha majd minden rabszolga nép
járomat megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince

2004

SZABÓ PÉTER VERSEI

Vágyak

Természetesen szeretném, ha
Mosolyom olyan lenne, mint a De Niroé,
Illatom sárgásanzöldeskék, mint a Chlóé,
Kiejtésem, mint Richard Burtoné,
Nyugalmam az Ágnes asszonyé,
Izmaim, mint a Schwartzeneggeré,
Eszem éles, mint a Heideggeré,
Lennék szép, mint húsz éve Madonna,
Ha Kournikova belém zsongna,
Ha, mint Barnard, szíveket cserélhetnék,
Ha a Radio Ga Ga-n hozzád mehetnék,
Ha jó dolgom volna, mint Attilának,
Ha lenne sok juhom, mint János bának,
Ha néha Bruce Willis hívna a mobilon,
Ha enyémmé lenne az egész Vodafone,
Ha olvasnának a Marson valakik,
Ha rettegnének tőlem a Bruce Lee-k,
Ha superkémnek mondhatnám: Eddig volt!
Ha ő mondaná, I'm Bond. James Bond.
Ha mondhatnám, I'm Szabó. Péter Szabó.

Ha apám itt lehetne, volna csodajó.

Egyedül

Mikor itt vagy,
Narancsnektár álmodja, ismét zöld a fán,
Mikor itt vagy,
A Duna tévé halacska beszélnék hozzám.

Mikor itt vagy,
Az eperpiros takaróm is azúrké,
Mikor itt vagy,
A függöny sírja ablakomnak: szeress még.

Mikor itt vagy,
A türelmes aktot simogatja a keret,
Mikor itt vagy,
Két kis bogár a széken tervez gyermeket.

Mikor itt vagy,
Nincs jel a mobiltelefonomon,
Mikor itt vagy,
Tejeskávé fölt mosolyog asztalomon.

Mikor itt vagy,
Három kis szobám verseng teértd,
Mikor itt vagy,
Kétszázket versemt kéri, hogy megértsed.

Mikor itt vagy,
Csendben ülnek porszemek a kaktuszon,
Mikor itt vagy,
Mintha nem lennél itt, szeretlek nagyon.

Jó megszületni

Jó megszületni.
Azt hihetjük, a lámpa a Nap.
Jó okosnak lenni.
Tudni, repesz ellen nem jó a kalap.

Jó várni a buszra.
Közben rágyújthatunk.
Jó szegénynek lenni.
Dobozokban lakhatunk.
Jó önzőnek lenni.
Magunknak virágot vehetünk.
Jó öregnek lenni.
Mindennap a tévében lehetünk.
Jó öregnek lenni.
Mondhatjuk, ez csak egy új nap.

Jó meghalni.
Azt hihetjük, a lámpa a Nap.

Maniaco- depresszió Transylvaniae

(Két duo M.S.-sel, egy híres transzilván duo
által inspirálva)

I. Cigaretta füst

Tervem, terved, füstbement terviünk,
Terviünk, kedviünk, minden előttiünk.
Csak volt, sohase lesz más már,
Lesz még kenyér, rózsaszín Kolozsvár.

Hazamennék, de nincs már hova,
Hazamegyek, megazisten, végre oda.
Kárognak varjak, ugatnak ebek, kivertek,
Siklanak hatyúk, fehér tündérek lebegnek.

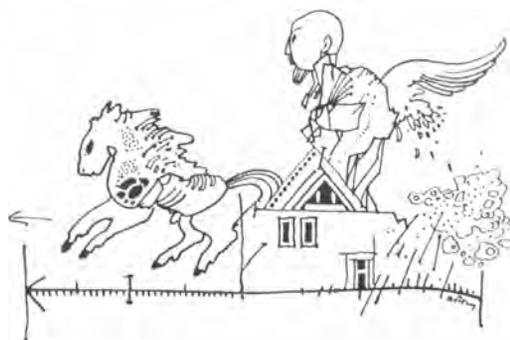
Fogam lyukát is csak én szívom,
Örülök annak is, hogy van lyuk a fogamon.
Csúszok, mászok, utálom a Napot,
Árnyékom melegszi, örök nyárban lakok.

Volt terveim, csontjaim kimúltak,
Kacagva sétálok sírokon, kacagnak holtak.
Füst-köd előttem, utánam, járom,
Sárgáskék aurám, bikinim. A csajom várom.

II. Zsenik vagyunk

Mint a mókus fenn a fán,
Hangulatom oly vidám,
Mint a lepottyant mókus,
Gondolom, vajon nem vagyok homókus?

Utánam gyerekek loholnak,
Kacagok, mások vádat koholnak.
Döcögve üldöz hat traktor,
Undorodom, félek magamtól.

Mi ketten kint a földeken
Hallatjuk zseniális éneket.
Mi ketten, két szar a cserepen,
Várjuk míg két légy megeszen.

Pávafényes kényes tollunk,
Szép lányoknak hordunk,
Körömpiszok színű testünk,
Otromba bívalyok lettünk.

Fénylik testünk, bőriünk, hajunk,
Zseniális kajánok vagyunk.
Ragad nyelviünk, büzlik fogunk,
Üres a Prozac-os dobozunk.

Mrs. Robinson

Simon and Garfunkelre

A szeplők, Mrs. Robinson.
Azért nem szeretik magát.
Dublin egy nagy pub, a sok szeplős kocsmáros,
A sok szeplős kocsmáros undorodik.
Egyszer elviszem, ha akarja, valahová,
Ott lesz Joe Di Maggio, meg tudja maga ki.
Érti, Mrs. Robinson?
Mára eleget írott. Szeretkezett már magyarral?

Vágyakozás

A távoli néger törzsek is, Pápuán,
közelebb vannak, mint te.
Mint ősember doboz gyufa után,
vágyakozok utánad epedve.

Legalább egy, csak egy izomszálad
rándulna érintésemtől.
Legalább egy, egyetlen hajszálad
mosolyogna rám a sokezerből.

Szeliddé válik ittlétedkor
még a nehézsúlyú bokszmeccs is.
Szelid szemek mondják be hétkor,
hogy a World Trade Center már nincs.

A távoli néger törzsek is Pápuán
közelebb vannak, mint te.
Mint örült, benzín s gyufa után,
vágyakozok utánad epedve.

Budapest

Csendes volt a Kodály körönd délután.
Szélkakas kukorékolt, hol vagy szél?
Mosolygott a hegedűs a Váci utcán.
Sikoltott a lepedő, mikor elmentél.

Café frappé

szépen, lassan iszom ki a pohárból a
kedvesen, step by step nyúlok a
finoman, egyre gyakrabban kell
félénken szelíden szeretnélek meg
napsugár, napsugár, hol

ZSIDÓ FERENC

Autóstopppal Európában

Kellett nekem Párizs!?

Igen, itt vagyok Párizsban, ne kérdezték, hogy kerültem ide. Maradjunk annyiban, hogy egy ideig kóvályogtam, mint golyafos a levegőben, aztán lepotytyantam, mint aki tudja, hová akar megérkezni. A Boulogne Pont-i kempingtelepen lakom, mint minden hobózó, kevés pénzü párizsi turista. Jó messze van innen a központ, a frász tör rám, amíg beérünk. Felgyűrődöm a buszra, mely a metróhoz visz, mohó turisták vesznek körül, persze, gond egy szál sincs, mert én is mohó turista vagyok, csupán az bánt, hogy én egyedül vagyok, ők meg sokan vannak. A metrójegy kurva drága, hiába okoskodom, belőgni nem tudok, mert a belépőknél nemcsak egy rúd van, mit át lehetne szőkní, hanem csapóajtó is. A fene enne meg, már látom, egészen kifoszt ez a város! A Champs-Élysées-re megyek, merthogy a metróállomások sorát böngészve az tűnik kapásból ismerősnek. Az aluljáróban szerzek egy ingyentérképet: Petit Plan de Paris. Mi más lehetne a "petit", mint kicsi, merthogy a térkép bosszantóan apróka, épp csak a legszűkebb belváros fért fel rá. Az emberáradat felvisz a felszínre, menő hatsávós út, s nini, ott hátrébb bizony az Arc de Triomphe feszít. Igen, a diadalív. Visszasétálok, hogy köszöntsem ökelmét, bár már látom, hogy nem fog meglepetést okozni. Másolatával Bukarestben már oly sokszor találkoztam, hogy most ez itt, hiába nagyobb, hiába szebb, és hiába az eredeti, már nem tud különösebben meghatni. Fényképet se készítek róla. Íve alól rá lehet pillantani a Kongresszusi Palotára (Palais des Congres), de odáig már nem megyek el, inkább visszafordulok a központra. Pompázatos sugárút ez a Champs-Élysées, fákkal, díszes vaskerítéssel, mozikkal, bankokkal, bárokkal, Lido kabarával, mindennel, mi szemnek ingerlője. Persze, a Grand Palais nevéhez méltón bőületes, csak pislogva merek körülnézni, a hang elveszik, az ember eltörpül. Ja, s az ott, ha nem egyéb, akkor már a Szajna! Igen, a merész folyó, kinek volt bátorsága Párizst, ezt a szuszogó óriást kettőbe vágni. Rálépek egy kicicomázott hídra, ha minden igaz, III. Sándorról kapta nevét, kétoldalt meg van szórva szobrokkal, lampionokkal bőven. Egészen cuccos tér nyílik a pofámba, vagyis terecske, és aztán az Invalidus-dóm kupolája feketéllik, mellette az Invalidusok hotelleje. XIV. Lajos építtette, eredetileg a harc-téren megsérült katonák óvóhelye volt, ma múzeum. Szikár, tekintélyt parancsoló neoklasszicista jegyek, előkapom a gépemet, kattogtatok. Lassan tetszeni kezd, amit látok. Fegyvermúzeum, a domban Napóleon kriptája, vörös és zöld gránitból, ja, fölötte a testamentuma, itt, úgy látszik, minden Napóleonról, illetve az ő hatásáról szól, igaz, néhol XIV. Lajos árnya is feltűnik. Hanyag, felületes nézelődőt ját-

szom, aki semmiben sem mélyül el túlságosan, nem is borzolja meg semmi a lelki-világát. Nem időzök sokat az Invalidusok árnyékában sem. Mivel az Eiffel-torony bőven idelátszik, s tisztességesen bizgeti a fantáziámat, hát egyenesen feléje veszem utamat. A Rodin-múzeumot óvatosan elkerülöm.

Micsoda kocaturista lettem, röhögöm közben magamat, csak a leghíresebb látványosságok érdekelnek, egyebet észre sem veszek. Pedig nem azok teszik izgalmassá ittléteket, hanem az egyéni felfedezések. De beszélhettem én magamnak! Ráálltam a toronyra, tekintetemet le se vettem róla, s bizony mondom, el se tudott volna téríteni utamból senki, semmi. Olyan voltam, mint a bika, ki megéri a pázásra hívó nőtény szagát. No, micsoda épületes hasonlat, ugyebár?! Hm, érdekes hatással van rám, azaz hasonlatbűvölő képtelenségemre ez az eiffeli produktum! Viszonylag közel járok a Szajnához, szegényke szürkén hömpölyög, bár időnként motorcsónakok borzolják vizét, korántsem olyan izgalmas, mint Amszterdam csatornái. Nagyobb, s emiatt távolibb és szenvtelenebb. Mit mondjak, érdekes vasszörnyel nézek szembe, magasnak magas, az tuti, tán még karcsú is egy kicsit, szegecselt vaslemezekből készült, enyhén rozsdásodik, istenuccse, így igaz! Persze, ezzel nem értékét akarom csorbítani, pontosabban nem ezzel akarom értékét csorbítani. Előtte tágas park, néhány fa, szépen nyírt pázsit. Itt-ott fiatalok hevernek rajta, mert azok olyanok, hogy mindenfelé hevernek. Egyszer mondom, ritka jó tulajdonságuk! Hú, de hogy a torony lábánál mekkora hajcihő! Annyi ember, hogy már kimondani is fárasztó, lebzselnek, zabálnak, zömükben azonban egy hosszú, vas-kos, tömött sort alkotnak, azzal a remény-nyel, hogy amikor abban már legkevesebb három órát álldogáltak, megtisztulva, lélekben felkészülve jogot formálhatnak porhüvelyüknek a torony magasságába való emeléséhez... No. Szóval, akkora a sor a jegypénztár előtt, hogy minden kedvem elmegy a toronytól. Mi, hogy én három órát ebben a hőségben...? Hát mit gondolnak, elment a szépeszem? Nem, kérem, még nem! De ha sokáig itt állok, bámulván bambán, bekövetkezhet! Nézem, micsoda eltökéltség tükröződik a sorban állók arcán: török-szakad, feljutok! hanem mit szól a világ, mit szólnak ott-hon, ha még azzal sem dicsekedhetem el, jártam az Eiffel-toronyban? az olyan, mintha nem is lettem volna Párizsban! Dél van, épp a legmelegebb, az arcokon gyöngyözik az izzadság, elkínzott tekintetek, lihegés. Hiába, meg kell szenvedni Párizs szimbólumának meghódításáért! No, én inkább nem értelmezem ezt a sötét vízióba burkolt szimbólumot, nehogy beletörjön a

fogam, s részeg, bukott evezősként kelljen elslisszoljak a Szajna göcsörtös vizén.

Elhúzódok a komor óriástól, a parkban keresek egy kényelmes helyet, fészke-lődöm egy darabig, aztán megnyugodva elszundítok. Jólesik, hogy eltávolodtam a tülekedők zivajától. Nem bosszant különösebben, hogy nem hágtam fel a toronyra. Elég nekem, hogy alulról nézem. Lám, milyen kevéssel beérem. Ez már-már igénytelenség, nemde?

Átmegyek a Szajná, a hídon megkérlek egy járókelőt, készítsen rólam egy fényképet, úgy, hogy háttérben látszódjon az Eiffel-torony. Hadd legyen valami bizonyítékom, ugye... A fickó kissé rosszul tartja a gépet, már látom, hogy a híd egészen benne lesz a képben, valamennyire még én is, de a lényeg, a torony az hiányozni fog. Mindegy, nincs kedvem utasításokat adni, annál kevésbé, mivel francia létére alig értette meg tétova angol mondataimat. A hídról aztán bámulom még egy ideig a vizet, de túl sokan járnak, rengeteg turista, mind a toronyról ábrándoznak, kibírhatatlan. Elindulok a Trocadero, a Palais de Chaillot irányába, egy padon megebédelek. Hatalmasnak tűnik a város, szép is, de inkább fénypontjai vannak, köztük mély árnyékokkal. Bandukolok, a Szajnához nem távolodva el túlságosan (holmi Ariadne-fonalként használom). Na, ez a Jéna-híd lesz, jó széles, egyébként szikár, rávezet a Trocadero-kertre, parkra, vagy mifeneire, érdekes képződmény.

Mit mondjak, az idők során jó pár hídacs-kát ácsoltak a Szajná, többségükben szépecskék is. Dög meleg van, jól esne egy kis locsi a folyóban, a bűdös igazság az, hogy eléggé elcsigázott vagyok. Irdatlanul sokat gyalogoltam, testem méltatlan-kodni kezdett. Ami sok, az sok! Tudom, testvér, alábbhagyok, bocs, ilyesmi. Szóval, megvívjuk csatánkat, lassan meg is békülünk. Ekkor már a Szajna partján ülök. Az alig egy méternyi díszes vaskerítésen, mely a partot szegélyezi, igazán könnyű volt átlébbenni... Lassan esteledni kezd, de a város forgataga nem csitul. Turisták, autók, megint turisták, megint autók. Kinézhetnek valami jó kocsmát magamnak. Egyedül? Nem vagyok én magányos farkas, ki azért iszik magában, hogy sajnálatot keltsen. Lassan a kemping felé veszem az utam. Lemetromozom, lebuszozom a kötelező egy órát, lefáradva bújok be a sátramba. Néha az idegeire megy az embernek egy ilyen nagy város. Főleg a csendhez, nyugalomhoz szokottakat tudja kiakasztani. Persze, ez nem jelenti azt, hogy az ámulat elmarad. Vacsorázom, tusolok, s azzal aludni térek, szinte egyszerre a tyúkokkal, hadd legyen erőm a más-napi merész terv megvalósításához: Louvre-látogatás. Amint hallottam, ha nem elég óvatos az ember, könnyen beletörhet a foga. Mert akkora, hogy csak na! valósággal hipnotizál, kifacsar, s aztán röhög rajtad. Persze, mindezt úgy csinálja, hogy még te vagy hálás neki!

Réggel elszántan, bizakodóan indulok

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

hódító utamra, a Concorde térig metrózom, ott kiszállok. Hú, hogy kitágul a világ! Tágas, bővérű térre csöppenek, mit mondjak, a szavam eláll. Itt nincs mit köntörfalazni, tényleg lenyűgöző! A tér mélyén lévő épületek, a Madelaine-templom és a Nemzetgyűlés Palotája valósággal magukba szippantanak. Hú, ilyen érzés is van? Az embertömeg kissé zavar, nem tudom tisztességesen belátni a teret, folyton beelóg valaki a képbe. A Luxor-obeliszknél hosszasan elidőzöm, néhány fiatal a szökőkút vizében mossa a lábát. Tyű, a szemtelenjei! Hogy merészelnék nélkülem ilyesmit művelni? Miért nem vártak meg engem is? Meztlára húzott csoszogóban vagyok, zokniban és csukott cipőben ugyanis felfőne a lábam, lerúgom magamról az elnyűtt alkalmatosságot, s beállok én is a vízbe. Isteni érzés! Köszönöm neked, Párizs, neked is, obeliszk!

Korinthoszi és ión oszlopok, féldomborművekkel díszített homlokzat, kupola, szobrok, mit mondjak még, prima templomocska, palotácska. Szinte elég is lenne egy napra látnivalóból. Néha abba a hibába esem, túl sok mindent halmozok egymásra, egyik nem engedi érvényesülni a másikat. Butácska, nyafka fiúcska vagyok, ugye?

Alig bírom elhagyni a teret, csak nézek, helyeslően bólogatok, mint a megszállott, időnként fényképezek. Valósággal lökdösnöm kell magam a Louvre felé. No, igen, a Palais Royalba lehetetlen nem belebotlani, cecés, zömökség, átgondolt elrendezés. Az árkádok elég különösek, lerí róluk, hogy csak úgy lepottyantották őket, utólag. A Bibliotheque National is vérmesen meredezik. No, igen, a Louvre. Hm, maga az épület se kutya, mit mondjak! A képzőművészeti gyűjteményt már nem is kéne megnéznem... Nyugi, csak vicceltem. Magát a Louvre-ot kapásból egy szűkített fenekű U betűhöz hasonlítanám, de ha ti azt mondjátok, marhaság, nem sértődöm meg.

Egyik oldalsó bejáraton bemegyek az U betű belsejébe, nemsokára megpillantom a Piramis csillogó üvegeit. S uramisten, mit látnak szemeim, legalább húsz méteres tömött sor van a bejárat előtt! No, Zsidó Feri, erre nem számítottál, ugye? Pedig azok után, amit az Eiffel-toronytól láttál, gondolhattad volna... Nyár van, az uborka és a turisták szezonja. Eléggé lelomboz, hogy sorba kell álljak a tűző napon, szinte le is teszek a múzeumlátogatás tervéről, de aztán a kisördög csipkedni kezdi a lépemet, hogy te, képes lennél megtorpanni ekkora út után!... A megszólított megáll, tépelődik, önmagába néz, sóhajtozik, végtére elszégyelli magát, s beáll a sorba. Összeszorított fogakkal, szentséggel.

Mit mondjak, nem így képzeltem el egy párizsi délelőttömet: sorbaállással... A Richelieu-oldalon egy dobozszekentyűből információs térképet lehet szerezni a múzeumról, nagy megkönnyebbülésre német nyelvű is van. Böngészgetem,

fortyogok a napon. Elég lassan fogy a sor, az emberek lefárasztanak állandó karattyolásukkal. Ej, hogy ezt miért nem lehetett otthon hagyni?! Eltelik egy óra, még mindig csak a sor derekánál vagyok. Türelmem oda, szomjazok, a nap nyilai bezgetnek. Ezt nem lehet bírni tovább! Megkérem a mögöttem lévő, tartsa pár percre a soromat, gyorsan odalépek a piramis melletti szökőkúthoz, s jó bő vízzel megmosom az arcom. Utána a lábam is. Néhanan megmosolyognak, a többség arcán azonban inkább irigységet látok. Megújultan állok vissza a sorba, jobb kedvvel, több türelemmel. Még harminc perc ideoda, aztán legombolják rólunk a belépti díjat, s lebecsáttatunk a múzeumba. Mit részletezzem...

Odalent pihenéssel kezdem a dolgot, erőt gyűjtök. Közben böngészem a tájékoztatót vesztül, hogy merre, hova, meddig. Tudom, így is tévelyegni fogok, egyes dolgokat kétszer nézek meg, másokat egyszer sem. Próbálkozom, ugye... Az, hogy nem fog sikerülni, természetes. Hisz rólam van szó! A múzeum négyzetes, három szárnya van, ezek a Richelieu, Sully, Denon nevet viselik. Inkább a keleti kutúrák érdekelnek, a többi valamelyest mellőzni fogom, már csak azért is, mert ez a hodály túl nagy ahhoz, hogy fülitől farkáig tisztességesen végig lehessen járni.

Eláruhatom? Az iszlám művészetet, az egyiptomi gyűjteményt, a görög, etruszk, római és a keleti műkincsek részlegét választom. Számomra ezek a favoritok. A görög kerámia és bronzművészet nem egy kutya dolog, elmondhatom. A Louvre történetét illusztráló részlegét óvatosan kikerülöm, annyira nem tud érdekelni, hogy megnézzem, tudom, hogy az alapötlet Philipp Augusté volt, ő rakta le a múzeum alapjait, mely folyamatosan bővült, épült, a legutóbbi átalakítást, a Piramis-bejáratot pedig Pei követte el. Ez legyen elég. Rövid tétovázás után a bőseges francia-olasz szoborgyűjteményt is mellőzöm, bár emiatt lelkiismeret-furdalásom támad. Mindegy, valahogy csak legyűröm. Az olasz reneszánsz mestereit már bezzeg megkukucskálom alaposan, Canova "Psyché és Amor"-járól még egy fényképet is készítek suttyomban, kockáztatva, hogy ha meglátnak, kidobnak. Hiába, eszméletlenül izgalmas az a szobor-együttes! Igaz, ami igaz, Michelangelo Haldokló rabszolgája se kutya, de hát a többi se. Nem fogok itten mindent elmesélni töviről hegyire. Nem vagyok senki leíródeákja!

Igen, az etruszkokról is megtudok egy pár érdekes dolgot, szarkofágot is látok, aztán a görögökbe mélyedek bele, igen, a Milói Vénuszt is észreveszem. (Hiába, ezt muszáj volt megemlítenem, szegénykét oly sokan vadásszák, a Mona Lisa mellett a Louvre egyik szimbóluma, ha ezeket nem láttad, beszélhetsz akárkinek, hogy jártál a Múzeumban, senki se hiszi el.) Az egyiptomi gyűjteményből II. Ramszesz szobrát bámulom hosszasan, az iráni művészet is tetszik enyhén nonfiguratív jel-

legével, különös hangulatával. Ain Ghazal szobra olyan, hogy az már nem is szobor, s éppen ettől jó. Egyik csodálatból a másikba esem. A Mezopotámia-részlegen ücsörgök tán a legtöbbit, kölyök koromban megfogott a történelmük, azóta is izgatják a fantáziámat. Hammurabi, asszír féldomborművek, szárnyas ló, ilyesmik. Mit mondjak, érdekes emberi lelkeket takarnak!

El sem bírják képzelni, mennyit kerengek, lézengek, forgok. Mint fing a feredőben, bizisten! Válogatok, mint ama tyúk a kendermagban, egyik emeletről a másikra kujtorgok, a festők közül nekem csak a reneszánsz koriak jók, igen, mert ekkor jelenik meg az az átok perspektíva, hogy a fene vinné el, na, nem is azt, hanem a hiányát... Igen, a Mona Lisát is megtalálom, az első emeleten, a Denon-szárny 6-os termében büszkélkedik. Mit büszkélkedik: kérkedik. Inkább nem mondok semmit róla, mert még kiderülne, csalódott vagyok. Pedig nem. Egyiptomi részleg megint, Echnatonnal, s persze a híres ülő íródeákkal. Utána pihenek egy adagot, rám is fér, enyhén szédelgek, a szemem pedig káprázik. Négy óra elmúlt, azt jelenti, hogy körülbelül három és fél órája bámulom a bűvöletet. Lábam kissé eldagadtak a sok állingálástól, fáradt vagyok, elcsigázott. A fejem zsong, azt jelzi, hogy kész, passz, több információt nem kíván befogadni.

Sok helyen van mozgólépcső, s az könnyít ugyan valamit a petyhüdt múzeumlátogató helyzetén, de mindent összevéve mégis túl nagy falat egyszerre ez az izé, jobb lett volna két alkalommal megbirkózni vele. Éhes is lettem istentelenül, az üldögélés nem segített, csak még jobban erőt vett rajtam a fáradtság, úgyhogy elég nyugösen folytatom a nézelődést.

A francia festőket többnyire továbbra is hanyagolom, szegények egészen ki lehetnek rám, de szó, ami szó, egy-két Gericoult-festmény megmarad, Ingres "Török fürdő"-je pedig percekig fogva tart. Bevalom, ez főleg a meztelen nők miatt van. Buja mozdulataik ingerkednek velem. Na, látják, ez a műélvezet non plusz ultrája! A Medici galériában is megfordulom magam, de a sok festmény lassan az idegeimre megy. Visszaereszkedem az első emeletre, s az imént kihagyott kézműves részleget tekintem meg. Szerencsére nem is bánom meg.

A fásultság egyre jobban erőt vesz rajtam, ugyanakkor hajt a kényszer: semmi érdekesebb ki ne hagyjak... Épp ezért még egyszer visszabattyogok oda, ahol a nézelődést türelmetlen rohanással elkezdtem (mondom én, hogy következtelen és fudri vagyok), most alaposabban böngészgetem a preklasszikus görög gyűjteményt, sőt, még az észak-európai népek szobrainak részlegeire is bekukkantok, és irtó kellemes meglepetésben van részem. A legrégebbiek még a vándorlás korának barbárságát idézik, vadak, félelmetesek: viking kultúra. Ezek után mi jöhet még? Ki innen! Ugyanott hagyom el a múzeu-

mot, ahol bejöttem, hat óra, fél napomat itt töltöttem, 'sze bánja a fene, annyi képzőművészetet beszippantottam, hogy csak na! Szó, ami szó, rám is fért. Volt némi bepótolnivalóm...

Beszédülök a metróba, irány haza. Teljesen kifárasztott a Louvre. Mintha egész nap fát vágtam volna. Persze, csöppet se bánom, sőt! Elteltem élményekkel. Zsong a fejem, mintha egy méhkással keresztteztem volna: méhfej. Hű, milyen költői vagyok, ugye... Hét óra múzeumlátogatás után könnyen megy ez nekem...

Margarinos kenyéret falok, tejet iszom hozzá, pótolni próbálom az ebédet is. Pénzem vészesen fogy, még drasztikusabb spórlásba kell kezdek, nem mintha eddig gáláns módon költeztem volna.

Reggel ismét nyakamba veszem a várost, még mindig a központot böngésem. Van látnivaló elég, de valamiért búvalbéllet vagyok, nincs nagy kedvem a császkáláshoz. Kocsmázni, dumálni lenne jó. De kivel? Bosszantó, de a kempingtelepen senkivel sem tudtam megismerkedni. Közvetlen szomszédaimban nem láttam hajlandóságot, tovább hova kujtorogjak? Kevesebb fiatal láttam, vagyis több idősebbet, mint az amszterdami kempingen, s szemmel láthatóan mindenki elvult magával, s ezzel a böhöm Párizzsá.

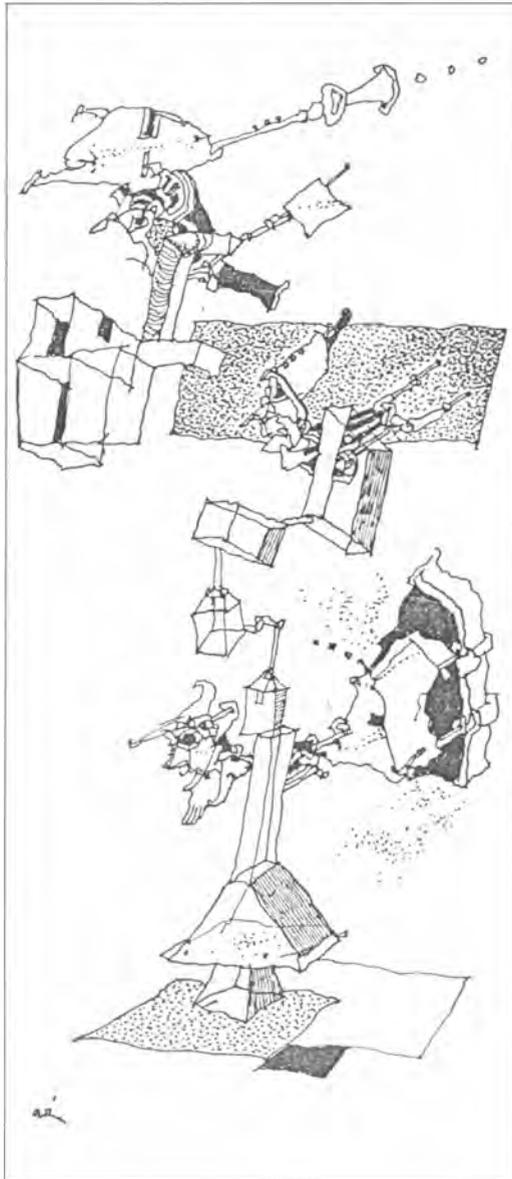
Gyere közel, te város, állj szóba velem! Ereszkedj le a szintemre, szentelj időt nekem! Kedveskedj, légy őszinte, ha tudsz! Nem akarsz, mi? A csöndes, nyugodt csodáknak elébe kell menni, akkor léteznek, másokkal nem érdemes foglalkozni, úgyis megszöknek a kezeid közül.

A Sorbonne-egyetemet, templomot veszem górcső alá, összeszorított fogakkal mormolom a leghíresebb magyarokat, akik itt végeztek. A Panteon előtt is ténfergek egy sort, tudom, itt van ama híres inga. Az, amelyikkel valaki valamikor bebizonyította, hogy kerek a föld, s forog. Hogy ki és mikor, most kapásból nem tudom, s utánaézni nincs kedvem. Készíttek egy fényképet az impozáns épületről, abban az illúzióban ringatom magam, hogy ha hazamegyek, majd nyitok egy kiállítást: Autóstoppal Európába(n)... Hülyeség!

A Luxemburg-palotára is vetek egy pillantást, főként a parkja tetszik. Szökőkutak, szobrok, padokon emberek, fák, ilyesmi. El tudják képzelni, ugye? Nem baj! Medici-kút, allegorikus szobrok (pl.: Zene, Festészet), a francia irodalom nagyjai, talapzatokon, esőben, verőfényben, kintartóan, a kíváncsi, unott tekinteteket pirulás nélkül állva: Flaubert, Stendhal, Baudelaire stb. Vannak itt festők is, azt hiszem: egy rakás, számomra ismeretlen név, bár ne lenne ilyen felületes a tudásom, de ha már ilyen, nem fogok a Szajnának menni miatta, csak Delacroix nevét említem, mert róla tutira tudom, hogy festő, "A szabadság vezető a népet" című alkotásáról egyszer egy teljes előadást meghallgattam, hiába.

Igen, enni Párizsban is kell. Hot-dogot. Tosszák meg, hogy unom! Hetek óta nem ettem levest, már elképzelni sem tudom,

milyen íze lehet. Közutakból vizet nyalkalok, kurva meleg van, Amszterdamhoz képest pokoli. (A sátorban éjszaka be sem kell takaróznom.) Igen, most már jöhet a Notre Dame. A térképen egészen közelinek tűnik, de marhára nagy ez a város, annyit kell gyalogolni, hogy az embernek lekopik! Általában szeretek lézengeni, de ebben az alattomos melegben valahogy nem ez a legkellemesebb időtöltés. Na, végre közeledni kezdek hozzá. Igen, az Ile de la Citén van ökelme, ez Párizs bölcsője. Egészen kedves sziget. A Pont Neufön, a város legöregebb hídján közelíthető meg, Palais de Justice, Dauphine tér, Saint-Chapelle, kissé unom már a templomokat, persze, azért a Notre Dame más térsza. Egyelőre csak oldalról látom, de így is masszívnak tűnik. Immár közel nyolcszázötven éve trónol a Szajna ölelésében. Jól

érezheti magát a helyén, hisz az elő volt készítve, "melegítve" egy régi, pogány római templom által. Igen, valahol itt húzódik meg a nulla kilométerkő is, nem mintha ez hű, de mekkora szenzáció lenne.

Szembenézek ökelmével. Mit mondjak, impozáns, rafinált. A homlokzat sajnos épp restaurálás alatt áll, de így is élvezhető. A dupla tornyot legkevesebb hatvan méterre saccolom, vastagak, kemények, igazi kora gótika. A katedrális összképén egyébként jól látszik, hogy hosszú időn keresztül épült, és több mester tette rá a mancsát, a még robusztus kora góti-

kától a rafináltan, funkcionálisan dekoratív, könnyed ívelésű késő gótikáig tart a merész stíluszintézis. Körbejárom, ámuldozok. Ezt az épületet nem lehet nem megszeretni, ezt határozottan állíthatom. Lehet, röhögni fognak, de azt kell mondanom, meghatóan szép, nekem legalábbis könnyen szökik a szemembe, amíg nézegetem (vagy ez csak a fénytől, portól van?). A katedrális két hajójának keresztteződéséből "kiugró" karcsú, elhegyesedő, jellegzetesen gótikus csipkészetű (a csipkészet maga a torony, tehát a dísz nem is dísz, hanem funkció) nyílvesztőtornyok testvérek között is legalább nyolcvan méter, és ezt saccolási képességem hiányának tudatában is merészen állítom.

Átlépdelek — kíváncsi turisták tucatjaival együtt — a restaurátorok állványzatai között, s a főbejáraton belépek a katedrálisok katedrálisába. Olyan hatással van rám, mint templom még soha. Éppen a déli misére csöppenek be, legalább négy-öt száz ember tolong bent, többségükben turisták, de sok igazi hívő francia is, a turisták jönnek, mennek, fészkelődnek, némelyek megunják a szertartást, s elhagyják a katedrális, nekik szabad. Az orgona úgy szól, hogy beleborsózik a hátam, s újólá könny szökik a szemembe (no, csak nem az a fránya por megint?).

Hangereje is nagy, pumpálja az adrenalint, hangszínei is gyönyörűek. Az egészben az a legjobb, ahogy a sok ember énekel! A turistáknak kottákat osztogatnak, ezért tud majd' mindenki bekapcsolódni. Úgy szól a sok hang a magasba törő ívek között, hogy az kész beszárás! Mondom, ilyen még nem éreztem templomban. Mások arcán is látom a meghatottságot, olyanokén is, akik tutira nem keresztények, keletiekre gondolok, japánokra, ilyesmikre. A tömény, erős hang lenyom, betölti fejem, elringat. Látni a tömeg miatt nem sokat látok, de a hanghatások kárpótolnak. Igen, egy ilyen élmény után könnyű hívővé válni. Rafinált gyönyörködtetési módszert dolgozott ki ez a drága, ez a nagyszerű (azt hittem, ilyen jelzőket sosem fogok használni...) katedrális, melynek megvan a miértje, az ára. Megvárom a mise végét, közben nemes egyszerűséggel letelepedek a templom földjére. Senki sem néz rám megütközve, az, hogy poros leszek, totál nem érdekel. A végszó után jó tíz percbe telik, míg a nagy tömeg kijut a szabadba. Bánt a fény, bánt, hogy kijöttem, s véget ért a csoda.

Alig bírom elhagyni a szigetet, ezt az álomszép katedrális, végtére a zajongó emberáradat zavar el. Mi jöhet még ezek után? Mi az, amit még ez a város nyújthat? Gyorsan vásárolok egy képeslapot, persze, Notre Dame-ost, s megírom otthon hagyott páromnak. Legszebb ideje újra hírt adnom magamról, legutóbb Berlinből jelentkeztem. Jó hangulatú sorokat vések föl, de nem titkolom el azt sem, hogy bizony hiányzik, legalább egy hangnyira, ölelésnyire. Na megállj, kedvesem, majd hazaérek én, s karomba kaplak! De addig is...

BOGDÁN LÁSZLÓ

A száműzetés éve — II

"Nincs fa, se lomb, a szem itt a mezíten tájra esik csak,
férfi, ki boldog vagy, jaj, sose jöjj el ide!

Roppant tér a világ, nincs hossza, se széle, de nekem
ezt adták, ez a föld büntet a vétkeimért."

(Publius Ovidius Naso: Barbár tájakon.

Fordította: Kardos László)

I. Amikor elromlott minden..

— levél Julius Caesarhoz —

Ha úgy döntöttél, gazember leszel,
miért latrokkal vetted körül magad?!
Mért nem okultál? Híved, mint a pelyva...
Veteránok, kikkel együtt szenvedtél
távol pusztákon... Ők hova tűntek?
Nem láttál volna át a szitán, te
ki kalózkodat is átvertél hajdan,
merészen játszva?" Te ne tudtad volna:
korpa közé ha keveredsz, dísnók
zabálnak?! Nem is sejtetted, mi készül?!
Istennek hitted, ó Caesar, magad?
Nem érdekelt más, csak a hatalom?!
Török villogtak. Róma lehanyatlott.
Nyitott szemedben tört meg a jövő...

II. A számum

A számum
eléget,
e kerge
vidéket
rabságban
tartja,
fel-
perzseli.
Nincsen menekvés!
Nincs hova
futni!...
Várakozni kell,
nincs más
idő!

III. Róma égése

— levél feleségéhez —

Mondd el nekik, álmomban a város elég,
felgyújtja egy félbolond császár.
Heréltek üvöltnek, hetérák, fut a nép,
lángok között a dicsőség elszáll.

Ez a zaj, ez a tűz, a kevély lobogás,
bíborba borulnak a házak.
Hallatszík a légből iszonyú dobogás,
a pokol kutyaí csatáznak.

Remezés, rettegés, recsegés, ropogás,
zsarátnokból robbannak rózsák.
Könyörgés se segít! Késő már a futás!
Elhagyják az Istenek Rómát.

Ellobbannak a máglyák, kitisztul a lég,
romok fölött a hold úszik némán...

IV. A rémálom

— levél feleségéhez —

Mondd el nekik, örök a városuk. Megél!
Álmokban a fórumon állok.
Fuvoláznak leánykák, víg szél is zenél.
Levegőben forognak a párok.

Barbár gepidák bösz, gúnyos kacaját
feledem. Eloldnak a versek.
Szabadon lebegek kilenc tengeren át,
öled örvényéről merengek.

Rémálom kísért: tűz! Hogy a város elég!...
Romok fölött hold úszik némán.
Mondd el nekik, álmom még nem lehet a vég!
Okuljanak mégis a példán!...
Csak a tenger üvölt, csak az őszi ködök
fullasztanak. Arcod is elszáll.

V. Tula mackójáról

— levél Catullushoz —

Gyertyám mind szomorúbban ég. A falról
barbár árnyalakok rázzák ijjaik,
utolsó libben a hazug gyertya,
ágyam körül setétben fulladozó
kisértetek. Mancsukban megvillan
a tőr, az elátkozott táj felett
homálylik Luna. Ezüst fény. Nyögve
vágom közéjük a vánkost, de nem
gyújtok világot. Szoktatom beteg
szívem a rettenethez. Lesbia
rigóját látom. Tulának, kedvenc trák
rabszolgalányomnak, medvéje van,
bús mackó, szopogatja Tula ujját,
akár Lesbiáét csípte a rigó...

VI. Pán ébredése

Hátán fekszik, apró fekete szeme kerekre tágul.
Tündöklő égbolt csillagai közé vész. Megamnyi külön világ.
Nem néz Lunára. Az istennő mégsem akarja őt?
Netán undorodik tőle? Hát nézze saját arcát hiú tavak tükrében.
Elbóbiskol megint. Dülő utakon rohan lenge lányok után
s a szép Szeléné vérveres lesz, pirul a képmutató,
amikor hámló falú romkertek mellett
utoléri a lányokat és a földre lehullva, a por
és a kor kisillabizálhatatlan kérdőjelei között,
jácintbokrok tábolyító illatában idvezülnek...
Pán felemelkedik. Szerelme ezüstösen fénylő arcába néz.
Forgatja, andalítja, égbe emeli a madárdal,
és subáját kifordítva — fehér, mit lehet tudni? —
nagyokat szökellve lejt táncot a szende istennő udvarlására.

VII. A hűtlen Szeléné

Tündöklő csillagok. Virágok. Csalogány.
Nyár hintáz ághegyen. Didergető talány.
Dülőúton futok, asszonyok üldöznek.
Szép Szeléném szeret. Rámtalál s kinevet.
Elringat az ében hulló fényeivel
szór be, felékesít, magához így emel.

Görbe ösvény. Futok gerjedt nimfák elől.
Szeléném kikacag. Mellém, subámra dől.
Illata megszedít. Ölébe fulladok.
Csókjával hinti be sajtó szarvaimat.
Mielőtt elkezdí ama víg csalogány,
égre szökik újra, onnan kacag le rám.
Itt maradok árván. Utána sóvárgok.
Elalszom. Álmomban újra veled szállok.

VIII. Zenét!...

— levél Calvushoz —

A sötétséget szereted? Orkánt? Vad szélzúgást?
Ahogy csontot mállasztó ködben sírnak a fák,
mint kitett macskakölykök? Ez nem római vihar.
Üvöltő vak fenevad, perel hullámaival
az őriült tenger. Éjfél. Jönnek a lámiák.
Sodorják szakadatlan sikátorok szagát,
Sunyi barbárok lesnek, elér gyilok-szavuk.
Már emelkedik mögöttem, tükörből, a nyiluk.
De a nekem szánt penge késik. Nem csaphat le még!...
Mit kívánsz? — kérded Calvusom. — Zenét! Zenét!...
Halk lantfutam fodrozza kedvem s az éjszakát.
Ne érezzem penetráns, nyers és vad vérszagát.
Kérded barátom, írok-e? Itt nincsenek hírek.
Géták között egy római. S ha írnék is, kinek?!

IX. Az eltűnő démonok

— Levél Sextus Propertiusához —

Sextus, a meglepetés akkor ért, mikor barbár
pártfogóm, nagy hadvezér, (más szóval tömeggyilkos!)
elvitte felderítetlen vidékre kirándulni,

s egy barlangot mutatott, ahol démonok éjjel
az élők vérét szípják sivalkodnak, üvöltnek.
"Fel kéne deríteni! Csak nem félek?!" — kérdezte,
mert már tudta a választ: egy római nem félhet!...
Görbe, szűk folyosókon, időnként hason csúszva,
(visszatér: beszorulok kínzó rémálmaimban!)
egy nagy terembe értünk, fáklyánk lobogó fénye
elefánthoz hasonló monstrumot hívott elő,
a sötétség mélyéből... Néztem az agyaráit és
elképzelttem: megmozdul, üvöltve megy vadászni...
Démonokat nem láttunk, lehet, Rómába mentek!

X. A régi kert

— levél Tibullushoz —

Álmomban régi kertem látom, pironkodó almák ígéznek.
Nem én fogom leszedni őket!... Smaragd szőlőszemek idéznek
majálisokat. Felmagaslik a bajae-i domb, szűrt napfényben,
hallom szökőkutak csövében hogyan játszik vízzel egy Isten.
Dionüosz forog, Tibullus! Ő táncol ott az ellenfényben.
A legvidámabb, kicsapongó, elsodró kedvű görög Isten.
Lányok forognak. Elrepülnek, madarak a tunikák, szállnak.
Lehetetlen ígéretei egy soha el nem jövő nyárnak.
Mert itt a pusztán csak bogáncsok paráznál, lila fejét látom.
Olyan Tomi körül a táj, mint füstölgő, rothadó rémálom.
Néhány satnya, bús, girhes kecske vándorol, és az ürröm-tenger
mohón, falánkul nyeli őket. Fenyegetés süvölt szelekkel.
Feketül az ég, ősz cibálja, örvénylő, setét, kobalt tükör.
Hosszan nézem tört arcom benne. Köröttem árkok. Mélyül a kör.

XI. Az elátkozott vidék

— levél Vergiliushoz —

Vadászni hívott a szarmata fővezér,
elvadult erdőben lovagoltunk éjjel,
kisérteties zöld hold sütött az égen,
akasztottaknak tűnő villámsújtotta fák
remegtek fényében. Gőzölgő lápvidék,
rothadó mocsarak, erjedő tőzegfüst;
Remegtek lovaink, mintha vártak volna
a csodára, fújtak, fel-felnyerítettek.
Motozott valami a sűrűben. Démon?
Háppogva riadtak vadlibák zöld fényben,
mintha hazajáró kisértet, kívülről
láttam magam én is. Róma messzire tűnt,
hexameterid biztonsága szintén,
feszülten remegtem, felajzott ij húrja.

A nagy római költő, halála előtt a Naphoz fohászkodik

— Tomi. Kr. u. 18 —

Emelj magadhoz. Égre fel! Már émyedem nélküled.
Örvény poklába vész hajóm. Démon veszejt el. Alvilág
árnyai úznek. Fekete Orcus virága. Elsodor
vak pusztai szél. Elveszek. Kopár vidékre száműzött.
Hazám az ürömfű, bogáncs. Az Ister jegén baktatok.
Géta lovasok nyilai szállnak fölöttem, vadlibák.
Hullámsírba hív Orpheus. Erről nem szólnak jóslatok.
Hiányod átjár. Szédülök. Vízóra perceg — életem.
Dallam emel fel. El is ejt. A parton táncol Proteus.
Vakot útjain Te vezess! Hiába rejtem arcomat
sötétségbe, te vagy a fény. Megmintáz hold- és napsugár.
Jégbefagyott hal — olvadok. Ringatnak inga éveim.
Mindenség árva porszeme. Barbárok közt egy római.
Kecskék követnek, szarmaták. Világosítsd ki verseim!

A lengéscsillapító

>>>>> folytatás az 1. oldalról

melyekből kiindulva, tovább haladhatunk?..."

A távolba rekedt addigi főtényező, a hol tüzes, hol reménytelenkedő, de jobb híján folyamatosan melankolikus Kossuth sosem adja fel. Ha élete kritikus tömege két félgömbnek tekinthető, akkor másodsor is az elsőnek teljesen megfelelő időadagot arra áldozhatott (46+46), hogy amit pár év, aztán felgyorsulva pár hónap alatt fehér izzásba hozott — azt újabb 46 év folyamán legalább tüzesen, forrón, melegen, egyre langyosabban tudja tartani. Ez az idő (hosszútávú haszna, hozama immár a mi mai madártávlatunkból látszik igazán, hogy mennyire örök pozitívum) főleg arra volt elegendő, hogy a magyar nép legöszönösebb, mutációt aztán nem tűrő vágyainak végleges, kifejező bálványává váljék a kormányzó. A deáki életmű lényege viszont ez: "Jótevője-e az a népnek, aki mindig azon vágyakat és reményeket emlegeti előtte, melyek még nem teljesültek, azt pedig, ami már megvan, kicsinyli és ócsárolja és a megelégedetlenség magvait szórja el?..." A minden állandóság szükségese áldásaitól az építéshez, halmozáshoz kellő közös nyugalomtól és biztonságérzettől való megfosztottságot a nem átmeneti időre, hanem valószínűleg véglegesen sanyarú kisebbségbe taszított nemzet-rész tudta aztán átérezni igazán. Akik 1918, de legfőképp 1945 után örökké szegénynek és szabadságukban korlátozottaknak tudhatták, érezhették magukat. Akikhez Szent Gellértől Günther Verheugenig igyekeztek a konyhára, a hálószobákba is bejárni, de mindhiába, a pápai- és EU-kamarások. Mert közös nyugalomtól és biztonságérzettől fosztja meg mindig a világot ez a különben érthető, érzelmileg is utánpótolta, de anyagilag is jól kitervelt, kikalkulált kettős véglét: a permanens, imperialisztikus fenyegetés és a permanens anarchikus forradalmiság szívgó szívbillentyűje. Ezzel ért össze ott is minden, ami 1848/49 örök sebét, ezt a legyengítő vérzést, úgy, ahogy, elállította, amikor még újabb nagy érvágásainkat a zord jövő függőyei takarták. Mi itt, mint vidéki ad hoc kis emlékbizottság az örömet s a bánatot is túlélők kegyes utódai vagyunk. Nem erősködünk már Görgey-igazság s Kossuth-igazság ügyében, s nem bolygatjuk, hogy Haynau előtt egy jó félévvel ítéltek Madarászék terv szerint halálra a Debrecenbe menekült forradalmi országgyűlés képviselőit, majdnem olyan summásan, mint majdan, "utolsó csatós korunkban" újabb, szolgálatba lépő Haynauk, Benesek, Madarászok a maguk alattvalóit. De szabad bár magyar (kisebbségi) fogunkat szívni ennyi ünneplés és megátalkodottan magyar gyalázat láttán.

Mert ha például Dembinszky akkoriban tényleg győzni akart volna Temesvárnál, esetleg nem is kellett volna később a kiegyezést keresni... Van egy anekdota Jókainál, miszerint 1849 áprilisában azt pletykálták a debreceni Arany Bikában, hogy Dembinszkyt galíciai bőrkereskedőnek álcázva csempészték be fővezérnek, mire valaki megjegyezte: vajon nem valami galíciai bőrkereskedőt csempészték be Dembinszkynek álcázva? Egy nagy, azóta szívesen és gyakran használt jelképpel operálva: nem is a tulaj-

donképpeni, ezek voltak a mi "Segesvárjaink"! legfőbb, legértékesebb Petőfikként esett el a magyar szabadságharc az amatőrök, a gyengék és gyávák kezén. "Kossuth géniuszánál alig hagyott valaki maradandóbb nyomokat államiságunk és nemzetiségünk történetében" — foglalja össze a könyvtárnyi egybehangzó diagnózist Székfü Gyula.

Am ekkor már azt is számításba kellett venni, hogy bármily mozgékony és tántoríthatatlan is az emigráció, az abszolutizmusra, mely görcként beállt, komoly veszélyt nem jelent.

A homogén Habsburg nemzetbirodalom állapota sem volt sokkal szilárdabb a Deák Ferenc ajándékozta hosszúbéke előtt. Mialatt belföldjükön egyes népeket külön hadseregekkel kellett féken tartani, eljött az elmozdult nagyhatalmi pozíciókért való konfrontáció ideje is. És pont most, ilyen helyzetben érkezik.

Persze magyar oldalon is még él minden főszereplő. A Batthyány-Kossuth ellentétet már régen új árfolyamon: Kossuth-Görgey ellentétként jegyzik, s kész csoda, hogy a kiegyezés korát megérők belső erőviszonyai, jó magyar-magyar szokás szerint nem rontanak el még jobban mindent. Ámbár lehet, azt a változatot is, hogy nem jön létre a kiegyezés, meg lehetett volna és túl lehetett volna élni. Attól viszont, annak alakulásától más családfák üdvözülnek vagy vágnak ki, és ma más százazrek és milliók élnek, szülnék, halnak Európa-szerte.

Még a nyertes 48/49, sőt előzőleg egy sikeres Rákóczi-féle se oldotta, akadályozta volna meg azt, ami jött. Hovatovább ez igazolódik: minden kasszandrálás erkölcsi joga és magaslata ellenére, a kiegyezéssel akkor ott gyakorlatilag többet lehetett nyerni, mert időt nyertek, többet és fontosabbat, mint ha közben vagy előzőleg az összes Makk-félék, Libényi Jánoskák beválnak, és hozamuk egyesülten és halmozottan latba eshet. Ott kellett folytatni a társadalom, az ország, a szerkezet, a helyszín, a halmaz életét, ahol annak idején a lélegzete állt el, és nem ahol a csaták, a hadiállapot szakadt meg hirtelen.

A játék kezdetére különben mindig, folyton, százszor is valami "ember, ne mérgeződj" -szerű társasjáték szabályait parodizálva holmi, külső, tágabb, nemzetközi non-stop kockadobások verik, vetik vissza a mérgeződjöt. Itt vagy a közelben szimultán, egymás lábában, lendületében is elbotolva a következők tombolnak éppen: a krími háború (Ausztria hálátlanságának jegyében), az elnyúlhatatlan "keleti kérdés", mely miatt mindenki mindenkivel szemben buzgón hálátlankodik, a nagy, a kis és a még nem létező hatalmak, az elzabrált, zálogba adott "puvoárok" perzsavására, a mindezek következtében fellépő, keletkező (lég)nyomáskülönbségek a regionális (lég)szomszj s a mindezzel meghozott (farkas)éhség. Solferinók és Königgrätzek, Sedanok és Szevasztopolok közéről mondhatni nemegyszer balkáni színvonalú francianegyese.

Hősködtek, főszereplősködtek (mint mindig, mindenhol) az igazi hősök s a szájalók, az örökké ön- és közveszélyes izgágák, akiktől nem lehet soha egy szabályos összeküvést, egy rendes forradalmat, egy jóízű bosszút, leszámolást s aztán egy beleváló kiegyezést nyugodtan véghezvinni, levezetni, s persze ott voltak a hivatásos titkolózók,

akiktől végül is utólag sem lehet megfejteni, tisztázni semmit, bárhogy üt ki, végződik a dolog. De hát a történelmi lét alakításának kedvenc eljárása úgyszólván a kitaró elhamarkodás, a folyamatos rögtönzés, a meggyőződés zsákutcáiban való meddő tétovázás, vergődés, valamint minden, ami patetikus.

Szóval így volt ez törvénytörő. A "magyar kérdés" lényege (legalábbis számunkra, házi használatra szóló diagnózisa), hogy nem valami előre elrendelés (a kedvenc és vigasztaló predesztináció) következménye, hanem éppen a legvirulensebb állapot legmozgékonyabb dialektikája dobta ki ezt végeredményül. Adytól vesszük előlegbe: "magyar sorskockákon ez így döntődött". Ez a fájdalmas, hogy magyar sorskockákon döntődött ez így.

Induljunk neki abból az irányból is, hogy egy perccel előbb még világosnak az látszott: ennél többet elérni a Habsburg-tróntól nem lehet, ám a nemzet zöme, a szabadságharcot végigküzdött nemzedéktől az akkor serdülőlkig egypár évtizednyi nevelés, szoktatás eredményeképpen ezt már morogva kevesellte, lemondást, jogfeladást látott a kiegyezésben. Valahol a XIX. század nagy hídlábain dübörögnek tehát a felgyorsult történelem hétmérföldes katonacsizmái. Egyik gerjedelem a másikat keresi, hajszolja a fejlődés vagy befuccsoláshossziglan, mint Javert felügyelő Jean Valjeant... És mind elválaszthatatlanok: Waterloo nélkül nincs carbonari-szükséglet, a megkínzott, a leültetett, lecsendesített, kicsit átnevelt Pellicók nélkül nincsenek félelem- és gáncsnélküli Garibaldik. Mindez kínos, de logikus. Ezen a képzeletbeli Mengyelejev-táblázaton valahol, állandónak tekinthető atomsúlya, jelleműsúlya szerint ott szerepel már régen Deák Ferenc is. Csak ama körülmények közt egyelőre nem nagy szükség van rá. "Mindnyájunknak el kell menni...", de minek, hogyha akik nem fogják fel a sok "rabok tovább nem leszünk"-et, végül úgyszólván, legalább képletesen aknára lépnek. A "rabok tovább nem leszünk" népe elég simán vált végül is a kiegyezés népévé. Egész kicsi íróniával megjegyezhető, hogy az eltűnt Petőfinék nemcsak a csontvázát, de a szabadságszeretetét is hiába véli újra meg újra megtalálni. Hiába: a végletek, melyek ott bolyonganak a háttérben: a tigrisek s a hiénák, keverve.

Tehát honnan, meddig kiegyezés a kiegyezés? És ki ez a kiegyező?

Ismeretes a lengéscsillapító szerepe az órákban. Szükségtelen itt magyarázni el technikás, finesztes titkát, mely nemcsak egy szerkentyű elvét, hanem egy metafora lehetőségét is hordozza. Az emberben alkati kérdés, hogy végig csillapító és az egyensúly keresője legyen. Különösen áldásos adottság, kiemelkedő feladat az ingerültségüket gyakran váltó korokban. Vádlók és bűnbakok között. A többség ezt a két figurát testésítheti meg a sakktáblán. Olyan szerepkör, olyan beosztás nincs is, ami alkalomadtán be nem vonható ebbe a hajszába, aki nem sorolható be feketének vagy fehérnek. Csak a kiegyensúlyozásra vállalkozna bástyák, lovagok, futók, akár a királyok-királynék fölött is! Valósággal Isten-szerep. És talán Deák az egyetlen eset, amikor kivételesen nem végződött e szelíd vakmerőség mártíriummal.

Kossuth és Deák nemhogy jelképesen, de valószínűleg sem jeleníthető meg úgy, hogy

vagy-vagy! A politikus számára a legnagyobb csapás, a lassan ölő mérge, az iszonyú átok, hogyha valahára az életbe átültetett reformjai végül nem válnak be. Kiveti őket a lét. A szervátültetések korának egyértelmű metaforája a történelem feje fölé "átültetett" Damoklész-kard, hogy az élő társadalmi szervezet nem fogja be a belé operált, kipróbált, alkalmassá idomított ajánlatot, hanem inkább elsorvad, csonka marad, tovább gennyesedik. Ami nem kell, az nem kell: művétag, pótmáj, perfúzió, idegen csapatok, tatárhágó és vöröstoronyi-szoros, lajtábánság vagy referendum. Ilyesmibe sápadt, pusztult bele Julius Caesartól II. József megannyi érdemdús, álmodozó, jótevő és zsmnok. Vajon Kossuth Kasszandra Lajost nem kímélte-e meg a sors a pálya második, könnyebbnek látszó szakaszán, a két front közötti nyílt terepen, hogy nem kellett megérnie, csak hamvaiban, egy hazahozatal-hivatal? Hogy helyette fejezte be, a legtapintatosabban és a lehető legkisebb véráldozattal és anyagi veszteséggel, végig volt barátja és szövetségese: Deák Ferenc a közösen elkezdett 48/49-et. Igazi csapatjáték, mondhatnánk némi acélkék iróniával: negyvennyolcban Kossuth játszott az élen, hogy még Széchenynek is, nemhogy bárki másnak, akár egy Deáknak háttérbe illett, kellett szorulnia. Am úgy látszik: Deákban tárolta, tartalékolta a fátum azokat a gyógyszereket, készségeket, energiákat és kiutakat, melyeket alkalomadtán fellépő változatok, a következmények és mellékhatások tekintetében elő kell majd rántani, mint egy kardot. A magyar szellemi vagyon, bankállomány, haszonkulcs legjelentősebb részét, a jogrendszert, a jogtudást. Cincinnatusi szerep, egyszerű alkalom, még csak nem is holmi holt, latin nyelven, hanem élő, rugalmas: deákos (Deákos) állapotban.

Kossuth és Deák még életkorban is egyidős ikerbajnokok voltak félelmetes teoretikus fegyverzetben az álladalmak mint hadi- és menekülttáborok tekintetében, megannyi Cavour, Lincoln, Disraeli, Kropotkin, Engels, Bismarck, Le Bon, Eötvös József, a társadalmi darwinizmusok virulenciája és leülepedése közepette, de hát mindössze magyarul. (A teória oly gyorsan változó domborzatán ezt nevezhetnénk el turini-hasadéknak.)

Munkálkodásuk közös része a magyarság és álladalma létjogainak tágitására törekvő politikában nevezhető meg. Egyik kénytelenségből kintről, másik bentről.

Emlékeztetünk valamire: egy Mohács utáni helyzetekből kibontakoztatott Habsburg-program (nevezük a könnyebbség kedvéért "osztráknak") koherensen és véglegesen magyarelles. Látszólag nem etnikum áll bárminek az útjában, talán csak az a szurrogátum, esszencia, párlat, amit nemzeti jellemnek szoktak nevezni. Ez teszi bonyolulttá a dolgot, hogy a soknemzetiségű birodalomban mindenkivel meg lehetett egyezni, csak a magyar rebellis. Ez a rögeszme (persze mindig volt, amire támaszkodjék) örökletessé vált a kormányzó körökben, aminek demonstrálására még a sikeres kiegyezést követő korszakból is itt van őfelsége szarajevói Ferenc Ferdinánd aranymondása: "Magyarország számára rövid a programom! Második Haynaura van szükségem." (Ami közvetlenül megelőzi Sztálin szentenciáját, miszerint a magyar kérdés csak vagonkérdés.) Nos a kiegyezést végső soron

két ember megegyezése jelentette: Ferenc József és Deáké. Két megfellebbezhetetlen tekintély együttállására volt szükség, hogy ez ott akkor mint ívfény felszikkázzék, két pólus mérhetetlen feszültségkülönbségei között. Elképesztő visszagondolni rá egy olyan korból, amelyet már nem Metternichék és De Gaulle-ok népesítenek be, hanem kertitörpék vezényelnek kínlódva világszerte.

Deák Ferenc dolga az elvarratlanul maradt előző helyzet, hirtelen alakuló új alapállás rendezése volt, s el is végezte becsülettel. Igenis maradéktalanul. Deák annak ellenére győzelmes figura egy siránkozó történelemben, hogy Kossuth evangéliuma kiirthatatlanul bevette magát a magyar tudat, a magyar lélek Bakonyába, és annak hatására mindenki kedvessé vált, csakis az lehetett kedves e nép előtt, aki kész volt valamivel közelebb hozni a valóságot ehhez a tanhoz.

De lám, a köztudat legfontosabb, az önvédelmi reflexeket még hordozó rétegébe végül is belefért annak (elméleti és gyakorlati) felismerése, hogy végső soron a kiegyezés: "Deák evangéliuma" is azt a kitűzött célt érte el. Igazán és jobban elérte arra a mélypont után sorsfordító pillanatra, mint öt évszázada bármivel bárki. Anélkül hogy a régi dicsőség daliás tartalékaihoz kellett volna nyúlania. Azokat tapintatosan meghagyta a további folyamat szükségletei részére, amit örökösei kerekítettek le végül. Deáknak is, Kossuthnak is mindig kikerültek, előkerültek (főleg önkinevezett) örökösei. Lehet, róluk beszél az a keserű felmérés, mely szerint a kiegyezés és a millennium közti idő aztán csak elszalasztott alkalmak, öncsalás és képmutatás, a további belső vérzés korszaka.

De ez már Deák Ferenc művének apológiáját nem érinti. Arra az olyan árnyalatok jellemzők, hogy amikor Königrätz után bekövetkezett a lélektani pillanat, "hogy a poroszoktól megalázott császárnak támaszt kellett keresnie birodalma legegységesebb tényezőinél: a magyarságnál, Deák nagyszerű pszichológiával ekkor sem követelt többet nemzetének, mint amit az osztrák ármádia veresége előtt kívánt, így magyarázván meg álláspontját hívei előtt: a magánéletben sem használjátok fel valakinek a szerencsétlenségét arra, hogy helyzetét saját előnyötökre kizsákmányoljátok. És ne kössetek soha oly szerződést, amelyről biztosan tudjátok, hogy azt a szerződő feleltek meg nem tarthatja." (Beck Lajos)

Van józanész, de a világban megvalósulva, meg is jelenítve nagyon ritkán tapasztalható. Az egyént csak a körülmények múló együttállása hozhatja olyan helyzetbe, hogy ezt a megtestesülést hatásosan bizonyítsa. Az uralkodóknak, államalapítóknak és védelmezőknek kijáró "nagy" jelző valami ilyesmiért dukált. A kiegyező nép viszont (ahol ez "elveszünk egy szál" vagy "mindnyájunknak el kell menni" szlogenek tumultusába csomagolva jelenik meg, adys, vármegyeházás vagy-vagyokként) kebelében sokan úgy egyeztek ki, hogy végül se értettek sokat a sodró, vonzó külsőségeken kívül, még azt se tudták megkülönböztetni igazán, hogy mi az erkölcsi, a gazdasági, a nemzeti stb. érdekük.

Am ahogy Ady tiltakozott, hogy ő nem "a szürkék hegédőse", úgy Deák Ferenc sem kívánt sohasem a türelmetlenek bálványává, sem a birkák eszményképévé lenni (a Vásárhelyi püspök-féle anekdota).

Mindaz, ami a reformkorban felfutott, és igazi tetőzés helyett 49 nyarán félbeszakadt, azért koherens bázis maradt egy szabad mediátizálás nélküli, lefojtott közegben egy legfennebb konspirációs, suttogó propagandával szabályozott politikai konszenzushoz, a híres-hírhedt passzív rezisztenciához. Boldog fekete-sárga idők! Ez az, amit a jelenkor már nemcsak a tulajdon képezte anyagi biztonság végleges megingatása, hanem a szellemi behatások (a politikus csizmadiaszint ellen beépített, még annak szellemi szintjét is alullicitáló házmesterné intelligenciára épülő besúgórendszerek) miatt is rosszabbul viselt el, vészelt át. Itt, ahol a Szabédik vonat alatt végeztek, péppé verték volna a szolgai engedelmesség mutatásán kívüli bármilyen attitűd értelmi szerzőit. A Duna-csatorna, Recsk és Máramarosziget már nem is Kufstein-szerű, szintű "üdülötelepei" mellett valósággal lazaság egy Bach-korszak is. Deák Ferenc-szerű nagyságok nem is nőhettek ki, bizonyára nem a tehetség híján. Senki nem is lépett fel az aktív, bár fejcsóváló ideológus szerepében a Gestapók és GPU-k közegében, melyek épp a világ eddig évezredekreig nehézkesen kiépülő játékszabályrendszerét, a jogi alap létét függésztették fel. A XX. század autodidakta közönségességében bár Bibó és Gramsci és Szolzsenyicin szerepű és szakszerűségű társadalomfilozófusok is alig jutottak minden évtizedre. Ki egyezkedhetett volna, kinek háta mögött, melyik gulyás- vagy náciszocializmusban a Tigrisekkel meg a T 34-esekkel?

Ferenc Jósának, a Habsburg "Abendlandnak" volt olyan szerencséje, hogy nem Kasszandra bácsi levelező tagozata jöhetett vissza egy moszkvai, turini, rodostói emigrációból, hanem egy beérő, bölcs Deák Ferenc-ség köré képzett a megéréskor már nem is olyan tüskés vadgesztenyeburkot közös történelmünk. Vannak itt azért dolgok, melyeket csak aki végigüget a Möbius-szalagon, az fog megérteni. Solferino és Königrätz leírhatatlan poklaiban még mindig Ausztriáért véreztek a magyar katonafiúk. Csak ezúttal épp az osztrák oldalon. Mint a jó kiegyezés utáni világban, létben is Przemisl és Doberdo poklaiban. Ez az ország végül lassacskán úgy veszett oda, hogy áldozatosan kiegyeztek érte. Lángolóan logikus kérdés: ha ez pozitívum, mi maradt volna belőle, ha akkor nem egyeznek ki.

Persze semmi sem olyan hasznos, amilyennek első pillantásra látszik. Más volt a felállítás, amikor még le is út, fel is út, leirat, felirat, még mindenki Ausztria, a Habsburg államiság károsultja volt. 1867-től egyenes út vezetett a többiek feltámadó irigykedése, irredentizmusa, a trializmusok és a Memorandum-perek irányába is. Ám ez benne volt a nagy számok törvénye alapján a történelmi vámpénzben. A látszat ezt olyan gúnymosoly formájában juttatja vissza majd, hogy Európa egyik felének moszkovita lezüllesztése árán lesz egy pillanat, amikor Magyarország látszik a legszabadabb és legnyugatibb országnak, ahová a kelet-németek utazhatnak. És a sors akaratlan iróniája-e, melyben Deák nagy műve felett összekacsint a megátalkodott múlt az elvetemült jövővel, hogy Kossuth születése után 200 évvel a felelős magyar minisztériumban még mindig ott van egy Görgey Artúr?

KIBÉDI VARGA ÁRON

Kép vagy installáció

Jelentés Velencéből

A huszadik század képzőművészete forradalmi változásokon ment át az előző évszázadok művészetéhez képest: műfajok megszűnnek, elvegyülnek, a kép és a szobor helyét más művészetnek nevezett alkotások veszik át, maga az is kérdéssé válik, hogy mi a művészet. Az állandó változás — Hermann Lübbe a huszadik századi művészeti irányzatok gyors egymásutánjával kapcsolatban egyenesen az idő felgyorsulásáról, a jelen lerövidüléséről beszél — mindig új és új elméleti megalapozást követel a kritika részéről. A régebbi századok során egy elmélet, egy poétika, sokáig érvényes volt, legfeljebb javították, finomították: a huszadik században minden irányzatnak megvan természetesen a maga külön poétikája — gondoljunk csak Tzarára, Bretonra, Marinettire vagy Malevicsre —, a század utolsó, posztmodern évtizedeiben pedig már minden művésznek külön, minden más művésztől elkülöníthető és elkülönítendő poétikát dolgoznak ki a kritikusok: itt nemcsak a nagy kritikusok és filozófusok, Arthur Danto, Clement Greenberg vagy Thierry de Duve munkájára gondolok, hanem a különböző jelentős művészeti folyóiratok (mint például a New York-i *October* vagy a párizsi *Art-Press*) aktivitására és befolyására is.

Tanulmányom célja kettős: a 2003-as ötvenedik — azaz száz éve fennálló — velencei biennále alkalmából fel szeretném röviden vázolni ezt a fejlődést, azután pedig feltenném a kérdést, hogy minden idők legnagyobb képzőművészeti kiállítása világosan megmutatja-e azt, hogy hol tartunk most, a huszonegyedik század elején.

Két eszme dominált — hol egészen nyíltan, hol burkoltabban — az európai művészetben több évszázad óta: egyrészt a haladás gondolata, mely mindent áthalt, tehát valamilyen formában a művészetre is befolyással volt; másrészt az a meggyőződés, hogy minden műalkotás célja az — legyen az a mű, festmény vagy színdarab —, hogy illúziót keltsen, hogy valami távolit, a múltban létezőt, mutasson fel, jelenítsen meg, azaz vezesse be a mi jelenünkbe. Haladunk a jövő felé, de hála a művészetnek időnként visszanezhetünk a múltba.

Haladás

A középkor óta minden európai ember úgy tudta, hogy valahova tart, hogy útban van, megy valamilyen pozitív cél felé. Az egyházak a halál utáni jutalmat helyezték kilátásba, a vallásellenes Felvilágosodás ezt a jutalmat azután közelebb hozta: az emancipált, modern nyugati ember most már egy a földön megvalósítható jobb jövőben hitt.

Ha a társadalom állandó mozgásban van, halad előre, akkor a kultúra sem állhat egy helyben, a művészetek is fejlődnek. Ebbe az irányba mutatott már a 18. század elején a híres párizsi vita, a "Querelle des Anciens et des Modernes". Az ókorpártiak szerint Homérosz és az ókori irodalom az utolérhetetlen csúcspont, a modernnek viszont, Charles Perrault-val az élükön, azt állították, hogy kétezzer év alatt minden megváltozott és fejlődött: XIV. Lajos uralma és társadalmi berendezkedése eléri Augustusét, sőt túllép a római császárok társadalmán és kultúráján. A mai művész pedig többet tud, tehát többre képes, mint évszázadokkal ezelőtti elődei.

A romantika még egy lépést tesz előre: bevezeti az eredetiség fogalmát. Az ember nem közösségi alany, mindenki külön egyéniség. Csak az a mű lehet jó, amelyik egyedi, amelyik a művész individualitását fejezi ki, amelyik minden eddigittől elüt. Az így elképzelt eredetiség történelmi perspektívába is kerülhet: vissza lehet vetíteni a múltba. Bizonyos fokig tehát a művészet is "fejlődik". Thomas McEvilley, a kiváló amerikai esztéta úgy látja, hogy a festőművészet története végső fokon szintén a haladás fogalmára épül: szerinte például Tiziano "leváltja" Michelangelót, Kaspar David Friedrich pedig Fragonard-t. Mindegyik modernebb az elődjénél.

Modernségről persze csak addig lehetett beszélni, ameddig a (mindenkori) ma elűtött a tegnaptól, az új különbözött a régitől. Amikor nem hiszünk többé a haladás nagy narratíváiban, akkor már nincs többé modern sem, mert minden lehet egyszerre modern is és régi is. Ezt nevezhetnénk a *posztmodern* állapotnak; nincs fejlődés, az idő nem mutat se előre, se hátra. A posztmodern egy egészen új, az európai ember számára teljesen ismeretlen viszonyulás az időhöz. A nagy narratívák halála óta csak jelenünk van egy megfoghatatlan jelenünk: a jövő éppolyan bizonytalan, mint a múlt. A jobb jövő bizonyossága éppúgy megszűnt, mint a tudományosan megismerhető múlté. Magát a múltat ugyanis nem ismerhetjük, csak a történelmet. A történelemből viszont nem lehet levonni tanulságot, a történelem nem szab ránk feladatokat, hiszen csupán (irodalmi) narráció: minden történetíró százjé szerint változik. A múltból természetesen ki lehet halászni egy pár eseményt, és ha ezeket sorba rakjuk, akkor utólag történetet képeznek, így a történész, a regényíró vagy a kritikus a mai posztmodern világban is alkot történeteket. Egyesek szerint a tudományos történetírás és a történelmi regényírás között alig van különbség. (Érdemes lenne ezen az elméleti problémán elgondolkozni Szi-

lágyi István, Rakovszky Zsuzsa vagy Márton László regényei kapcsán.)

A képzőművészet számára ez a posztmodern világ óriási következményekkel jár. A művésznek most már nem kell előre lépnie, nem kell eredetinek lennie: minden művész ahhoz nyúl vissza saját tetszése szerint, amihez éppen kedve van. A múlt a szabad játék tere. A hetvenes évek folyamán elterjedt minden művészetben — irodalomban, zenében, képzőművészetben egyaránt — az *intertextualitás* fogalma; az a nézet, hogy a művészt nemcsak az őt körülvevő világ, az ott látott vagy tapasztalt érzések és tárgyak inspirálják, hanem a hagyomány is. Egyszerre két világ hat a munkájára, a horizontális jelen, amiben él, és a vertikális múlt, ami megelőzi. A mai zeneszerző nem tehet úgy, mintha nem létezett volna Mozart és Beethoven, a mai (magyar) költő nem írhat Arany János vagy József Attila ismerete nélkül. Ugyanakkor azonban ennek a múlttudatnak nincsen kényszerítő ereje: a múlt nagyrészt a szabad választások és döntések tere.

Az utolsó évtizedek képzőművészetében az intertextualitásnak (interpicturalitásnak) egészen radikális megnyilvánulásával találkozhatunk. Nagyon sok művész saját művészetét egy vagy több régebbi művészhez való viszonyulásán keresztül definiálja. Csak néhány példa. Leon Kossov Poussin drámai erejű történetképeit "színteleníti", azaz megismétli fekete-fehéren, mondván, hogy így még jobban kidomborodik az ábrázolt esemény pátosza. Glenn Brown egy (az idej velencei biennálén is bemutatott) női portréja viszont egy felélénkített, tarkábbra festett, de egyenes Rembrandt-utánezet. Cindy Sherman fotóművésznő pedig olyan pszeudo-állóképekkel tett szert hírnévre, amelyek az ötvenes évek filmjeinek jeleneteire, női főszereplőire emlékeztetnek, és arra a korra jellemző történeteket szuggerálnak.

A művész nem törekszik eredetiségre, egy minden szempontból új műtárgy megalkotására, hanem a múlthoz kapcsolódik, művét már meglévő művekhez kapcsolja. A kérdés azonban az, hogy ezt *hogyan* teszi. Itt ugyanis új formában mégiscsak felbukkan az eredetiség problémája. Minden mai művész más és más múltat választ ki magának, és azt a múltat különböző módon, más és más stílusban dolgozza fel. Cindy Sherman fényképeit nem lehet összetéveszteni Walker Evans régebbi vagy Chuck Close mai fotóival.

Ablak

A műalkotás rajtunk kívül van, tőlünk bizonyos távolságra. A távolság a másság feltétele: látunk valamit, ami nem mi vagyunk, ami nem is hasonlít ránk. Gyakran olvasni, hogy egy festmény olyan, mint egy *ablak*: kitekintünk a "szobánkból", a mi világunkból, és felcsillan előttünk egy másik, egy idegen világ, egy tőlünk sokszor térben és időben nagyon távoli világ, például két milléniummal ezelőtti fontos keresztény, görög vagy római események,

Krisztus keresztrefeszítése, Nagy Konstantin császár győzelme stb. Az ablak illúzió, megengedi, hogy ideig-óráig egy a mienktől teljesen különböző világban érezzük magunkat, elfelejtsük a jelent. (Még akkor is, ha tudatában vagyunk minden illúzió kettősségének, kétértelműségének: egyszerre máshol és itt.) Az európai festőművészet évszázadokon át mindent megtett, hogy ezt az illúziót táplálja és erősítse. De milyen a mai, a posztmodern ablak?

Az ablak jellegű műalkotás önálló, az illúzió tökéletes, még akkor is, ha már sok más régi keresztrefeszítést láttunk: az intertextualitás ebben az esetben nem zavar, ugyanazon a rendszeren belül maradunk, mindegyik művész kitarja szélesen az ablakot. A posztmodern kép viszont egy ironikus kép, a mából tekint vissza, "kacsint" vissza egy jóval régebbi közismert képre. Nem tárja igazán ki az ablakot, csak félig nyitja ki. Zavarba hozza a nézőt, mert egyszerre két dolgot mutat, és ezáltal valójában magára hívja fel a figyelmet. Glenn Brown "Rembrandt"-ját nem tudjuk "egyszerűen" nézni, úgy, mint egy rokonszenves fiatal nő portréját: valami zavar, mintha valami nagyon hasonlót egyszer már láttunk volna, de egészen másképp. Az ablak nincs igazán nyitva.

A huszadik század festészetének megvan egyrészt a maga modern — vagy ahogy az amerikaiak mondják, "modernista" —, másrészt a maga posztmodern története. Az előbbi kapcsolódik a múlt-hoz és túllép rajta: Picassótól és Matissetől kezdve egészen maig sok festőművészt említhetünk. Az intertextualitás poétikája természetesen itt is jelen van, ezek a művészek is nagyon jól ismerik az elődöket, de a kapcsolódás hozzájuk diszkrét; ők még arra törekednek, hogy a múlt-hoz képest valami újat hozzanak létre úgy, hogy az ablak mégis nyitva maradjon.

A posztmodern történet ezzel szemben a kép illúzió megkérdőjelezésének, az ablak fokozatos becsukásának a története. A mi jelenünkre, hic et nunc, nem nyílik ablak, ez a jelen *van*: nem tekint vissza, de a jövőbe se mutat (ahogy azt eleinte még egyes forradalmár avantgárd festők gondolták, például az olasz és az orosz futuristák). A jelen megdöbbenés és találkozás: talán nem véletlen, hogy a filozófiában a század közepe táján a "Gegenwart" és a "Begegnung" központi fogalmak: nem máshova nézni, magunkkal szembenézni és találkozni azzal, amit *nem* vártunk.

Absztrakció és monokrómia

Az ablak lassan csukódik be. A huszadik század első felében a kubisták a tárgyak (kancsó, asztal, gitár) mértani formáira összpontosítanak, és ezzel elterelik a figyelmet a tartalomról; egy más világra nyíló ablak illúziója viszont nem létezhet könnyen felfogható tartalom nélkül. Valamivel később az absztrakt festők már a formák felismerhetőségét is lehetetlenné

teszik, a külvilágból most már csak a színnek maradnak meg, de ezek is olyan nyersen és tisztán, ahogyan a valóságban sohasem tapasztaljuk őket. (Az ablakot egyébként itt sem zárja be mindenki egyformán; az absztrakt festészetben belül Mondrian után még végtelen sok variáció lehetséges, amint ezt a már több mint ötven éve fennálló és későbbi — olasz, dán, francia — absztrakt festőkre specializálódó híres párizsi Denise René galéria kiállításai bizonyítják.)

Mit ér el a művész akkor, ha megszünteti a képen keresztül való kitekintés lehetőségét? Az ablakon nem lehet többé kinézni: a kép saját magára hívja fel a figyelmet, önnön materialitására, azaz a vászonra, a festékre, a keretre. Clement Greenberg amerikai kritikus, akinek az ötvenes években a New York-i művészeti világban nagyon nagy befolyása volt, azt követelte, hogy a festőművész elimináljon művéből mindent, ami a képen túlmutat. A kép anyagiságára a legjobban az a

művész koncentrálni, aki a színeket is eliminálja, mert a színek elterelhetnék a néző figyelmét; marad tehát a monokrómia (a budapesti Műcsarnok két éve kiállítás szentelt a mai, főleg magyar, monokróm festőknek). Robert Ryman, az egyik legradikálisabb monokróm festőművész, aki évtizedek óta csak fehér képeket fest, és akinek Thomas McEvilley egy nagyon érdekes tanulmányt szentel könyvében, azt mondja: "The painting is exactly what you see".

De meg lehet-e maradni az anyagnál, nem túlnézni rajta? Aki bezárja az ablakot, azt akarja-e, hogy a néző csak a festék vagy a vászon iránt legyen kíváncsi? Minden nézőből egy festőnövendéket vagy festékkereskedőt akar csinálni? Már Mondrian esetében is világos volt, később Barnett Newman és Mark Rothko szintén kimondták: a semmit nem ábrázoló képek spirituális jelentése van. Az ablakot azért kellett becsukni, hogy eltűnjék az előtér zajos mozgása, az emberek és tár-

gyak, az, amit McEvilley *figure*-nek nevez, ellentétben a *ground*-dal, az egyenletes, egységes háttérrel. Marad tehát a *ground*, a kép meditációra hív fel, találkozásra a kimondhatatlannal. Barnett Newman egyenesen a tizennyolcadik században kialakult fenséges fogalmát veszi át (the sublime, now).

A monokrómia lenne a festőművészet vége? Vagy lehet talán folytatni a monokrómiát, túllépni rajta? McEvilley szerint igen: mégpedig úgy, hogy a művész száznyolcvan fokos kanyarodással visszatér a figuratív festészethez, de radikálisan lemond minden eredetiségről, minden önálló mondanivalóról és régi festményeket *másol* nagyon pontosan. Ezt teszi Mike Bidlo New York-i művész, akinek a nevét csak azért ismerjük, mert ezeket a másolatokat szignálja; *Bidlo/NOT Chirico (Morandi, Picasso stb.)*. Az a kérdés, hogyan értelmezzük ezt az energikus, nagybetűs "nem"-et: Bidlo válaszai ugyan nem egyértelműek, de semmiképpen sem a kézirat-másoló középkori szerzetes alázatosságát mutatják, inkább egy mai képzőművész önmediatizálásáról tanúskodnak.

A posztmodern ember a jelenben mozog, múltja és jövője bizonytalan, maga választja meg a múltját. Az ablakbecsukás története viszont, úgy tűnik, megint csak egyfajta progresszió, folyamatosan halad előre a behajtott ablaktól egészen a teljes becsukásig. Tudjuk azonban, hogy egy történet mindig egy utólagos konstrukció ("teleologia a posteriori", ahogy annak idején Greimas, a nagy francia-litván narratológus mondta); posztmodern csak maga az eredmény: Ryman és Bidlo.

A művészet története

A huszadik századi képzőművészet itt felvázolt vonalait sokan úgy értelmezik, hogy az elmúlt évtizedek a festészet, sőt talán minden művészet halálát bizonyítják. Erről folyt az "Artforum" Arthur Danto által vezetett kerekasztalvitája ez év elején, egy beszélgetés, amelynek során Thierry de Duve arra mutat rá, hogy a festészet halála toposz, a fényképezés fel-találása, azaz az 1840-es évek óta rendszeresen visszatér. Ennek ellenére kérdés, hogy igaza van-e McEvilley-nek, amikor 1993-ban megjelent könyvének a címében a száműzött hazatéréséről beszél (*The Exile's Return*): valóban a festőművészet jött megint, és végérvényesen, vissza, az történet-e, ami a kilencvenes évek elején valószínűnek látszott? Ma, tizenöt évvel később, már úgy tűnik, hogy nem a festőművészet tért vissza masszívan és véglegesen, hanem inkább a *figuráció*. Tény, hogy egyre több olyan képet látunk, mely felismerhető tárgyakat és embereket ábrázol, de ezek a képek nem mindig festmények. Sok más technikát is lehet használni az emberi világ megjelenítésére: fényképet, videót.

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>> folytatás a 17. oldalról

Amiről eddig szó esett, az elsősorban a festőművészet történetének globális vázlata volt, de felmerül a kérdés, hogy az elmúlt száz évről lehetne-e másfajta művészettörténetet is írni. Például egy olyan művészettörténetet, amelyik elsősorban a határesetekkel foglalkozik, a műfajok transzgresszív vegyítésével: olyan művészekkel, akik régebbi képeket másolnak, mint Bidlo — "handmade readymade", mondja műveiről Robert Rosenblum —; akik nem festenek, hanem írnak, képek helyett színes betűkkel írt, mozgó és társadalmi üzenetet tartalmazó szövegeket mutatnak, mint Jenny Holzer, a "vizuális La Rochefoucauld"; vagy akik a természet, a táj minimális és efemer, azaz hamar meg is szűnő módosításán dolgoznak, mint a földművészetet gyakorló Robert Smithson. Ésatöbbi.

Vagy egy olyan művészettörténetet, amelyik Marcel Duchamp nyomán abból indul ki, hogy a néző határozza meg a saját szuverén elképzelése alapján, az intertextuális hagyományoktól teljesen függetlenül, hogy szerinte mi művészet? Nem annyira elhíresült vizeldéjére gondolok, hiszen ebben a kiállításra beküldött tárgyban még a művész maga kívánta meghatározni, hogy mi művészet és mi nem, hanem a valamivel később elkezdett és egész életén át folytatott readymade-ek sorozatára, amelyekkel Duchamp (ugyancsak közhasználati tárgyból) hagyományos értelemben művészetnek nem nevezhető szobrokat alkotott, és így a mostani installációkat előzte meg.

Duchamp óriási hatással volt a huszadik század művészetelméletére, egy hagyományt azonban még ő is betartott: művészetnek csak azt a rajtunk kívül létező alkotást tekinthetjük, amit egy művész vagy egy néző annak tart. Minden művészetnek van alanya (művész, néző), és van tárgya. Elképzelhető-e egy olyan művészettörténet is, amelyik az önálló műalkotás megszűnését mutatja be, és tagadja a művésztől megkülönböztethető műalkotást, amint azt a happening és a performance esetében láthatjuk, ahol a művész aktivitása, esetleg teste, helyettesíti az autonóm művet?

A mai művész gyakran a nézővel való találkozásra, konfrontációra törekszik; alkotása esetleg performance — de ezt a műfajt, úgy tűnik, ma már kevesebben művelik, mint néhány évtizeddel ezelőtt —, a legtöbb esetben *installáció*. Ennek a kifejezésnek a szakirodalomban még nem található egyértelmű definíciója. Az installációk közös vonása, hogy a festménnyel és a fotóval ellentétben, amelyek a külső valóságot két dimenzióra redukálják, mindig három dimenzióban mutatkoznak meg, tehát inkább a szoborral, mint a képpel rokoníthatóak. Ezután azonban külön kell választani a videóinstallációt, mely több videó segítségével és különböző módon, hol álló, hol mozgó képeket mutat, és másrészt a kiállítóteremben (vagy termekben) elhelyezett és a

művész által gondosan elrendezett tárgyakat. A videónak többé-kevésbé világos a nézőt befolyásolni óhajtó mondanivalója, a földön elrendezett tárgyak művészetként való elfogadása és interpretálása viszont a nézőre van bízva.

Velence

Aki választ keres az itt felvázolt kérdésekre, aki a képzőművészet mai helyzetét szeretné jobban megismerni, annak okvetlenül meg kell tekintenie az idei, ötvenedik *velencei biennálét*. A tizenkilencedik század végén azért merült fel Velencében a biennále gondolata, hogy ez a csodálatos város, mely évszázadok óta vonzotta már a külföldi turistákat — magyarokat is, ahogy ezt Szigethy Gábor könyvéből megtudhatjuk —, ne csak a múlt művészetének, a régi dicsőségnek a városa legyen, hanem a jelenlennel, a jelen művészetével is tartson kapcsolatot. Eleinte elsősorban olasz művészeket akartak kiállí-

tani, azután felerősödött a francia befolyás, a harmincas években pedig Mussolini saját politikai céljaira akarta felhasználni a kiállításokat, és csak 1945 után lett a biennále teljesen nemzetközi. A nemzetköziség eszménye ugyanakkor már a kezdettől fogva megvolt: a biennále egyik része, a *Giardini*, nemzeti pavilonokból áll, és ezek legnagyobb részét a múlt század elején építették, az egyik legkisebbet, de legszebbet, a szecessziós magyart, 1902-ben. Ellentétben az *Arsenál*-val, amelyiknek a berendezése a központi vezetéstől függ, a nemzeti pavilonokban minden ország maga állítja ki az erre az alkalomra gondosan kiválasztott művészt vagy művészeit, a központi beleszólása nélkül.

Az idei, századik kiállítást minden eddiginél nagyobbra tervezték. Azok az országok, amelyeknek nincsen nemzeti pavilonjuk, palazzókat és más különleges épületeket béreltek az egész városban, hogy ott mutathassák be művészeiket. Mindez a *Giardini* meghosszabbítása, ki-

bővítése. Az *Arsenál* pedig nem Francesco Bonami, a biennále igazgatója rendezte be egyedül: meghívott vendégkurátorokat, neves művészeket és más nemzetközi fesztiválok szervezőit, és felosztotta közöttük a volt kikötőraktár hatalmas területét, ahol tehát nyolc egymástól különböző kiállítást láthatunk. Ezért mondta Bonami egy interjúban, hogy az idei biennále nem egy kiállítás, hanem "kiállítások kiállítása".

A két központi, egyrészt a nemzetek szerint, másrészt a kurátorok között tematikailag felosztott kiállítás mellett, van végül még egy harmadik, egy festészeti kiállítás a Szent Márk téren a Palazzo Correrben ("Pittura/Painting, From Rauschenberg to Murakami, 1964—2003"), melyet Bonami rendezett be, és mely a közelmúltat idézi fel, attól a pillanattól kezdve, amikor először kapta egy amerikai a biennále nagydíját, egészen máig, egy mai fiatal japán művész alkotásáig.

Olyan sok a kiállított művész, és olyan sok országból jönnek, hogy a velencei biennále ma a mennyiségileg legnagyobb és földrajzilag legszélesebb áttekintés a kortárs művészetről. Erre gondolt, ravaszul és paradoxálisan, Francesco Bonami, amikor a biennále alcímének azt adta, hogy "a néző diktatúrája" (the Dictatorship of the Viewer): a néző számára ez a nagyon kiterjedt és szétszórt bemutató annyira áttekinthetetlen, hogy rengeteget gyalogol, hol megáll, hol gyorsan továbbmegy, és csak néhány alkotás marad meg az emlékezetében. Az ő szeme dönt, de csak a maga szempontjából. Van-e összefüggés az individuális szempontok között? (Az az érzésem, hogy igen, mert több olyan névvel találkozom a nemzetközi sajtóban, amelyiket én is megjegyeztem. Itt jelentkezik az esztétikai érzék titokzatos interszubsztitívuma.)

A megnyitás június elején ünnepélyes volt és zavaros. Negyven fokos hőség, árnyék alig, egyesek elájulnak vagy rosszul lesznek. Mindenütt folyik a pezsgő; fogadás a Szent Márk térnek egy lezárt részén a kenti hercegnő, Bianca Jagger, Elton John, Pierre Cardin, Karl Lagerfeld és mások részvételével. A nemzeti pavilonokat az illető ország kulturális minisztere nyitotta meg, ráadásul nagyjából ugyanabban az időpontban. Feltűnést csak egy-két apróság kelt. Például az, hogy az amerikai delegációban szerepel egy feminista művésznő, akit Mrs. Mankillernek hívnak. Vagy az, hogy a tajvani kiállítást abban a börtöncellában rendezték be, a Sóhajok Hídjánál, ahol Casanova raboskodott. Némi izgalmat okozott Santiago Serra, a spanyol pavilon művészkurátora: ő ugyanis csak spanyol útlevelel rendelkező egyéneket engedett be a pavilonba, gyakorlatilag tehát majdnem senkit; a madridi El Pais tudósítója szerint ezzel a gesztussal az országghatárok abszurditását akarta demonstrálni, a párizsi Figaro szerint viszont Serra a spanyol kormány túlzottan amerikabarát politikáját kritizálta.

(Befejező rész következik)

KÓDEX —

Mitől lesz, lehet valaki magyar, ill. nyilvánul magyarnak? Magyar az, aki magyarul beszél, magyarul érez és Magyarországon él. Avagy: magyar az, aki önmagát annak vallja, ill. akit környezete annak tart. Érzékelhető ugye, hogy itt rejlik némi konfliktusképes vitaanyag. A magyarságot ugyanis különböző módon lehet megélni annak függvényében, hogy hol, milyen környezetben és milyen körülmények között gyakorolják.

Magyarnak lenni az anyaországban egy természetes és konfliktusmentes állapot. Ez, hogy úgy mondjam, "von Haus aus" adott, nem követel áldozatot, sem megerőltetést. Ezt a kijelentést megkockáztatom tudván, hogy a szocialista internacionalizmus egységkonyhája a nemzeti létnek bizonyos határokat szabott.

Teljesen más dolog a magyar identitás, ha valaki a Kárpát-medencében kisebbségi létben él. Itt gyakran nehezedik rá politikai, kulturális és néha gazdasági nyomás is, amely ellenállásra kényszeríti az egyént, ha meg akarja őrizni nemzeti identitását.

Megint más dolog Németországban, Amerikában vagy bárhol Nyugaton magyarnak lenni, ahol vagy maga az érintett, vagy szülei/magyszülei telepedtek le. Itt többnyire nem kell politikai nyomással számolni, mégsem könnyű úgy beilleszkedni, hogy az ember ne adja föl a saját nemzeti hagyományait, identitását. Ez utóbbi két esetben — bár különböző módon —, de erőfeszítésbe kerül magyarnak maradni. A fentieknek megfelelően e három helyen más és más az egyedek magyarsághoz való viszonya. Viszont mindenütt szívesen ítélik meg a másik magyarsága felett. Ennek kapcsán a fenti csoportok egymáshoz való viszonya sem egészen felhőtlen.

A nemzeti öntudat kérdése erős összefüggésben áll a 19. századi eszmékkel. A kultúr- és történelemtudathoz kapcsolódik a magyar irodalom ismerete. A nemzeti romantika korszakának legjelentősebb költői feltételezik, sőt alapvető követelményként fogalmazzák meg a hazához való abszolút hűséget. Még ma is sokan elítélik, ha valaki elhagyja a hazát. Szomorúnak tűnik nekik, hogy a magyarság sok sikeres képviselője — a világhíresek legtöbbször — elhagyta az országot. Például az összes Nobel-díjas. Gyakran lehet az otthonmaradtak körében ellenszenvet tapasztalni sikeres külföldre szakadt hazánkfiai iránt. (Ha sikeres, akkor persze majdnem megbocsáttatik neki ez a félrelépés. Erről árulkodik különben a "külföldre szakadt hazánkfia" kifejezés is.) Az utóbbi időben mintha egy vita robbant volna ki arról, hogy ki az igazi magyar, ki "magyarabb" a másikonál. Az anyaország politikai megosztottságában ez is fontos szerepet játszik és exportálható vitává nőtte ki magát a határon kívüli magyarság körében is. Ez a verseny kívülálló számára meglehetősen groteszk. Mintha a nemzeti hovatartozás nem egy adottság, hanem egy vívmány lenne? Mintha azért harcolni kellene, valamivel/valkivel szemben megvédeni?

Mégis, léteznek olyan tulajdonságok, olyan különleges vonások, amelyek a magyarokra — bárhol is éljenek — általában jellemzők, amelyek a magyar specifikumot képezik, más nemzetektől megkülönböztetik?

Vannak klisék, amelyek világszerte elterjedtek a magyarokról, mint pl. csárdás, fokos, puszta, Piroshka (tudatosan sch-val), Marika Röck, temperamentum, vendégszeretet, halászlé, Balaton, paprika stb. Sokan egyrészt boldogtalanok, hogy a világ mintha csak ezeket a címszavakat ismerné a magyarokról, másrészt viszont — részben ösztönösen: maguk a magyarok is használják, ápolják ezeket a kliséket. Kár. Van, aki tagadja, nem beszél róla, állítja, hogy nem érdekli. Mégis, legkésőbb az olimpiai játékoknál vagy a futball-világbajnokságon kiderül, hogy melyik nációhoz tartozónak véli magát. Erre a jelenségre még keresem a magyarázatot.

Ami azonban összeköt, az a nyelv. Még 28 év után is mindig megfordulok, ha valakit Berlinben magyarul hallok beszélni.

POMPÉRY JUDIT: Mit jelent magyarnak lenni? (Nyelvünk és kultúránk, 2003/2.)

— INDEX

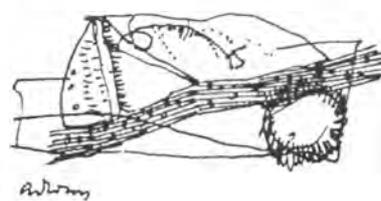
ZENEI CSEVEGÉSEK 21.

Sokféle karmesterről...

Muzsikus berkekben gyakran esik szó karmesterekről. A vélemények mindig tartalmazzak egy nagy adag tiszteletet is irányukban, de gyakran szinte mítoszt formálnak körük, majd-hogynem istenként ünneplik őket. Sokkal több elismerés jut nekik, mint a hangszeres előadónak. Ezt látszik bizonyítani az a tény is, hogy a legtöbb előadó áhítozza a karmesteri pálcát; előbb vagy utóbb kezébe is veszi. Ha gyengén kezeli a karmesteri szimbólumot — úgy viszi őt útján előadói múltja, hírneve. Ha ráadásul igazi karmesteri tehetséget árul el, akkor kettős győzelmet arat, és persze messzire hangzó sikert is.

A zeneszerzők is karmesteri dobogóról álmodnak. Kezdetben szerényen csak saját műveiket vezénylik — ehhez való jogukat senki sem vitathatja el! —, aztán ha már megbarátkoztak a karmesteri dicsőséggel, akkor elszabadul... az állandó vágy: más műveket, remekműveket (is) dirigálni akarnak. Őket is bebalzsamozza alkotásaikkal szerzett elismertségük, és csinálják a dolgukat ahogyan boldogulni tudnak. Kevés kivételtől eltekintve azért mindkét csoport képviselői megőrzik eredeti státuszukat, megmaradnak nagy előadónak (szólistának) vagy alkotónak. Közülük kerülnek ki az átránduló turistakarmesterek, sok szép pillanatot ajándékoznak hallgatóságuknak; friss levegőt szívatnak velünk, ezernyi apró, de annál érdekesebb akart-akaratlan interpretációs ötlettel tágitják fantáziánkat.

Valahonnan a hallgatóságból szokott kilépni a közönség-karmester. A karmesteri dobogón is megmarad közönségnek, élvezi, hallgatja a szép muzsikát zenélés közben is. Mozdulatai akkurátusan követik a zenekart, mintha csak sugallná: "játsszatok csak szépen, én majd megyek utána." Ő az igazi rajongó, aki már a zene megszólalásába is egy kicsit "beleszól". Öröm neki és a közönségnek is, hiszen holnap ki tudja melyiknek sikerül közülük ugyanoda feljutni. Ha a zenekar kitűnő, minden a legnagyobb rendben is van, ha nem... — de hát ezt már tapasztalásból tudjuk, hogy akkor mi történik.

A zenekar tagjai is mindig a karmesteri dobogóra lesnek: vajon mikor jön el az a nagy pillanat, amikor közülük is valaki fölkerülhet reá. Zseniális karmesterek kerültek ki soraikból, de egy részük megmarad a mesterember színvonalán: kiválóan üzemeltetik a zenekart, vérükben van — hiszen évekig látták, átélték, megtanulták szemükkel, fülükkel ellopni a karmesteri mesterséget. Ezek az üzemeltető-karmesterek.

A poétikus karmester szünet nélkül transzban van: patetikus mozdulatok, behunyt szem, ekstatisztikus légkör jellemzi. Rend szerint betanító karmesterrel dolgozik, néha nem is eggyel, így a kidolgozás fáradtságát megspórolva teljesen a mű mondanivalójára összpontosíthat. A hatás óriási lelkesedést vált ki a hallgatóságból, hiszen az ilyen karmester valóban fel tudja mutatni a zenemű lényegét, ez a művész-karmester.

A racionális karmester gyakran rideg, tárgyilagos, lényegretörő, rendkívül partitúrahű munkát követel a próbákon, az előadásra már teljesen kész, technikailag tökéletes remekkel lép hallgatósága elé, ő a szoborkarmester.

A beszélőkarmester ennek pont az ellentéte, szóban mindent tud a betanításra kiszemelt műről, mindezt el is mondja, a próbák Hegyi-beszédekkel telnek el, soha nem jut idő a tényleges muzsikálásra. Ezek hajlamosak értekezéseket írni az interpretálás filozófiájáról, megvan a maguk kidolgozott rendszere, minden pontosan illeszkedik egymáshoz szerkezeti elképzeléseikben, de mindez a filozófia szintjén is marad ("csak filozófus karmesterrel ne legyen dolgod" — szokták mondogatni a zeneszerzők, de a filozófus zeneszerzőt sem ajánlanám a vérbeli karmesternek).

A MÁGUS—KARMESTER újabb fogalom a zenekarok világában, valódi 20. századi jelenség, csodákra képes a szó valódi értelmében: újra-élteti velünk az ezerszer hallott, agyoncsépelet műveket is a felfedezés rácsodálkozásánál boldog örömeivel.

A végére hagyam RICHARD STRAUSS-t. Ő a BÖLCSKARMESTER, a mindenttudó, róla mondjuk: minimális karmesteri mozdulatokkal, arc mimika és gesztikuláló táncmozgás nélkül a maximumot volt képes kihozni zenekarából és a megszólaltatott műből. Ő a Vejnemőjnen-karmestertípus egyik legcsodálatosabb, utolérhetetlen képviselője.

TERÉNYI EDE

Márciusi évfordulók

- 1 — 110 éve halt meg Ács Károly magyar műfordító
120 éve halt meg Michal Godra szlovák író
- 2 — 80 éve született Renosz Aposztolidsz görög író
- 3 — 235 éve halt meg Bod Péter magyar irodalomtörténész
60 éve halt meg Dózsa Endre romániai magyar író
- 4 — 160 éve született Joszip Jurcic szlovén író
100 éve született Iliasz Venezisz görög író
- 5 — 360 éve halt meg Ferrante Pallavicini olasz író
- 6 — 385 éve született Savinien de Cyrano de Bergerac francia költő
- 7 — 80 éve született Abe Kobo japán író
70 éve halt meg Ernst Enno észt költő
35 éve halt meg Simon Magda romániai magyar író
330 éve halt meg Charles Sorel francia író
- 8 — 85 éve halt meg Kasimir Leino finn költő
- 9 — 560 éve halt meg Leonardo Bruni olasz humanista
130 éve született Lovik Károly magyar író
190 éve született Tarasz Grigorjevics Sevcenko ukrán költő
- 10 — 40 éve halt meg Dallos Sándor magyar író
235 éve halt meg Páldi Károly István kolozsvári nyomdász
- 11 — 460 éve született Torquato Tasso olasz költő
- 12 — 70 éve született Moldova György magyar író
- 13 — 160 éve született Bálint Gábor magyar tudós
120 éve született Hugh Walpole angol író
- 14 — 235 éve született Kármán József magyar író
150 éve született Alexandru Macedonski román költő
60 éve halt meg Nagy Dániel romániai magyar író
- 15 — 85 éve született Jurij Andrijovics Hojda ukrán költő
190 éve halt meg Tomás Jedlicka cseh író
- 16 — 20 éve halt meg Gyurcsó Istvánfelvidéki magyar költő
- 17 — 350 éve halt meg Juris Mancelis lett író
- 18 — 370 éve született Marie-Madeleine de la Fayette francia írónő
190 éve született Szigligeti Ede magyar drámaíró
130 éve született Jérôme Tharaud francia író
- 19 — 120 éve halt meg Elias Lönnrot finn költő
150 éve halt meg Nagy Ignác magyar író
185 éve született Alecu Russo román író
- 20 — 370 éve született Balthasar Bekker holland író
110 éve halt meg Kossuth Lajos magyar államférfi
150 éve született Pecz Vilmos magyar tudós
- 21 — 235 éve született Dayka Gábor magyar költő
- 22 — 35 éve halt meg Gerhard Fritsch osztrák író
- 23 — 185 éve halt meg August Friedrich Kotzebue német drámaíró
35 éve halt meg Tudor Teodorescu-Braniste román író
- 24 — 160 éve született Arany László magyar költő
85 éve született Lawrence Ferlinghetti amerikai költő
160 éve született Camille Lemmonier belga költő
- 25 — 300 éve született Faludi Ferenc magyar író
50 éve halt meg Emil Isac román költő
90 éve halt meg Frédéric Mistral provençai költő
- 26 — 240 éve halt meg Paolo Rolli olasz költő
90 éve született Tennessee Williams amerikai drámaíró
- 27 — 70 éve született Csurka István magyar író
- 28 — 330 éve született William Byrd amerikai író
210 éve halt meg Antoine-Nicolas de Condorcet francia filozófus
60 éve halt meg Stephan Leacock kanadai író
50 éve halt meg Francis Brett Young angol író
- 29 — 80 éve született Ottiero Ottieri olasz író
- 30 — 100 éve született Gereblyés László magyar költő
160 éve született Paul Verlaine francia költő
- 31 — 90 éve halt meg Christian Morgenstern német költő

Duba Gyula

Helyes megfejtés esetén a rejtvény főszereplőiben a jeles szlovákiai író két könyvének címét találja.

VÍZSZINTES

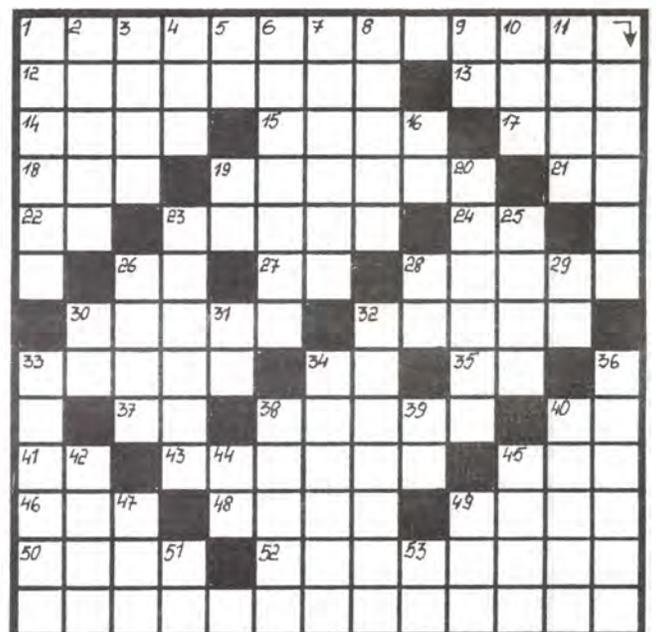
1. Az egyik könyv címe. 12. Menetrendi időpont. 13. Shakespeare-dráma címének második része. 14. Csésze jelzője lehet. 15. Egy helyben áll. 17. Talál. 18. Árpa, románul. 19. Hordozható számítógép. 21. Növény része. 22. Részben eltol! 23. Padova magyar neve. 24. Boafarok! 26. Tantál vegyjele. 27. Özön. 28. Gépet működésbe hoz. 30. Ásványvíz jelzője lehet. 32. Leszavaz. 33. A lakásodon. 34. Franciaország és Olaszország nemzetközi autójelzése. 35. Orvosi csont. 37. Költői mutatószó. 38. Banda van ilyen. 40. Páratlanul buja! 41. E = ...²; Einstein tétele. 43. Kezelés. 45. Hajó része. 46. Napszak. 48. Tornaeszköz. 49. Ablaksötétítő. 50. Spanyol férfinév. 52. Orosz sziget. 54. A másik könyv címe.

FÜGGŐLEGES

1. Egészít. 2. Tehetetlen, románul. 3. Kegyetlen. 4. Orosz, románul. 5. Ulmi városrész! 6. Az arc elfehéredése. 7. ... és homu vogymuk. 8. Toll töltőanyaga. 9. Sírskélek! 10. Mario ... Monaco. 11. Láng fölé tart. 16. Keleti táblás játék. 19. Éneklő szócska. 20. Precíz. 23. Panama fővárosa. 25. Tartozása van. 26. Shakespeare-dráma címének első része. 28. Egneműen kimer! 29. Zamat. 30. Kipling kígyója. 31. Becézett angol férfinév. 32. A folyó sodrása. 33. Magyar sci-fi-író (István). 34. Kettéosztja. 36. Magyar törzsi vezér. 38. Tüskés virág. 39. Spanyol és svéd autójelzés. 40. Halfajta. 42. Kettőzve: kutyafajta. 44. Post scriptum, röviden. 45. Taszítá. 47. A Tisza mellékfolyója. 49. Nyelvtani fogalom. 51. Igavonó. 53. Feltéve.

BOTH LÁSZLÓ

A Helikon 3. számában közölt Érdék és Izzás című rejtvény megfejtése: ... lemon-dunk érdekiünkről, mint Izzásünkről.

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége

Illyés Közalapítvány

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Pro Professione Alapítvány
Magyar Kultúra Alapítvány
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MÁRIA: olvasószerkesztő
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számítógépes tördelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 400146 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14., Postafiók (casuta postala) 245, Telefon: 532 309 Fax: 532 096, e-mail: helikon@from.ro
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220—6288